Article

IJOKS

International Journal of Kurdish Studies
(ISSN:2149-2751)
4 (2), pp. 454–477
http://www.ijoks.com

Constitutional Regulation for Establishing the Federal Supreme Court in Iraq and its Relation to the Rights of the Regions

Abdulmalik Younis Mohammed[1]& Soran Ali Hasan [2]

Received: Feb24, 2018 **Reviewed**: Mar29, 2018**Accepted**: Apr10, 2018

Abstract

Afteradopting of the federalism and voluntary union for a new Iraqi state in the Constitutional Regulation of 2004, and their emphasizing in the Executed Constitution of 2005, there was a radical change in the whole governmental institutions including the judicial system especially in recognition of bilateral of the judiciary structure system in both federal and regional level and establishing of the Federal Supreme Court (which represents the highest judicial foundation on the level of federal judicial in terms of the status, legal force of its decimations, its relation with the constitutional subjects and the disputes betweenthe federal entities and institutions).Passing this Court through three various constitutional and legislative stages, and waiting to receive another new legislative regulation, despite the extent of participation of the regions in matters related to the establishment, structure and exercising of the court's competences, caused to several issues concerning with the previous matters, which led to instability and lack of legal regulation stipulated in the Executed Iraqi Constitution 2005 to determine the number of members, way of recruitment and the proceedings of the Court. This research paper depends on analytical approach to interpret the constitutional and legal rules and judgments related to the ways of establishment, structure of and participation of the regions in the Court and stating the issues connected to such ways.

Keywords: Federal Supreme Court, Jurisdiction of the Federal court, Establishing of the Federal Supreme Court, Rights of Regions

Recommended citation:

Mohammed,Y. A. &Hasan,S. A. (2018). Constitutional Regulation for establishing the Federal Supreme Court in Iraq and its relation to the rights of the regions. *International Journal of Kurdish Studies* 4 (2), 454–477. doi: **10.21600/ ijoks.454468**

[1]Professor Dr., Department of Law, College of Law and Political Since, Salahaddin University, KRG,Iraq, E-mail: cra.erbil@yahoo.com

[2]Assistant Lecturer. Department of Law, Faculty of Law and International Relations, Soran University, KRG, Iraq.
PhD. Student. Department of Law, College of Law and Political Since, Salahaddin University, KRG, Iraq. E-mail: soran.hassan@soran.edu.iq

ڕێکخستنی دەستوری بۆ پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی لە عێراق و پەیوەنداری بە مافی هەرێمەکان[3]

تویژینەوەیەکی شیکارییە

پ.د. عبدالملك یونس محمد م . ی. سۆران علی حسن زانکۆی سەلاحەدین/ کۆلیژی یاسا زانکۆی سۆران/ فاکەڵتی یاسا
وزانستە رامیارییەکان/ بەشی یاسا و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان/ بەشی یاسا

پێشەکی:

لە پاش ئەو گۆرانکارییە بنەرەتییانەی لە شێوەی دەوڵەت وسیستەمی دەستوری و سیاسی لە یەکەم رێکخستنی دەستوری 2004 (یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری) و جەخت کردنەوە لە دەستوری بەرکاری 2005 لە بەرجەستە بوونی سیستەمی فیدرالی و یەکگرتنی ئارەزومەندانەی ش ی نوێی دەوڵەتی عێراق هاتە کایەوە ، تەواوی دامەزراوە فەرمانرەوایەکان لە ریشەوە گۆرانکاری بەسەردا هات . لە میانەی ئەو گۆرانکارییانەدا سیستەمی دادوەریش تێدا بەدەر نەبوو بەتایبەتی لە دانان بە دووانەیی سیستەمی پێکهاتەی دادوەری لە سەر هەردوو ئاستی هەرێمی و فیدرالی،بەتایبەتیپێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی کە نمایندەی بەرزترین ئاستی دامەزراوەی دادوەری دەکات لەسەر ئاستی دادوەری فیدرالی لە رووی پێگە و هێزی یاسایی ب ڕیارەکانی و پەیوەنداری بە بابەتە دەستورییەکانی و کێشەی نێوان پێکهێنەرو دامەزراوە فیدرالییەکان.

گرنگی توێژینەوە : پەیوەست بوون و رەنگدانەوەی تایبەتمەندی سیستەمی فیدرالی بە بوون و پێکهێنانی ئەم دادگایە و هاوکۆك بوون بە ئەزمونە فیدرالییەکان لە جیهاندا، و پیادەکردنی تایبەتکارییەکانی پەیوەندار بە بابەت ە دەستورییەکان وەك رێسای باڵای پەیرەوکراو و هێزی یاسایی پریارەکانی لە لێبراوەیی و ملکەچ نەبوونی بۆ پێداچوونەوە و چاودێری کردنی یاسا دانراوەکان،و بەرجەستە کردن و پارێزگاری کردن لە مافە دەستورییەکانی هەرێمەکان گرنگی توێژینەوەکەی لێچوارچێوە دەکرێت .

کێشەی توێژینەوە: بە هۆی تێپەربوونی پێکهێنان و دیاریکردنی پێکهاتە و جۆراوجۆری تایبەتکارییەکانی ئەم دادگایەبە سێ وێستگەی رێکخستنی دەستوری و یاسایی جێەجێکراودا لە رێکخستنی دەستوری 2004 (یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری) و یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ی ساڵی 2005 و رێکخستنی دەستوری بەرکاری 2005 و لە چاوەروانی رێکخستنێکی تری یاساییدا کە هەنگاوی بەرهەمداری لێنەکەوتۆتەوە، کێشەی توێژینەوە دیاریدەکرێت لە وروژاندنی چەند پرسیارێکدا لەوانە : ئایا دادگای پێکهێنراوپیشت بەستوو بە رێکخستنی دەستوری 2004 بەه ەڵوەشاندنەوەی پاڵپشتی دەستوری بە هەڵوەشاوە هەژماردەکرێت؟ و بەهەمان ئەو دادگایە هەژمار دەکرێت کە لە دەستوری 2005 ئاماژە پێکراوە؟ ئایا ئایا دادگای باڵای فیدرالی دەتوانێت پیادەی تایبەتکارییە دیاریکراوەکانی رێکخستنی دەستوری 2005 بکات لە کاتێکدا کە لە تەواوی پێکهێنان و پێکهاتە

---

[3] ئەم توێژینەوەیە بەشێکی هەڵێنجراوی تێزی دکتۆرایە(ئامادەکراوە بۆ پێشکەشکردن) لەلایەن سۆران علی حسن بە ناونیشانی: (دامەزراوە دەستورییەکان بۆ گەرەنتی مافی هەرێمەکان لە دەوڵەتی فیدرالیدا _ عێراق بە نمونە _)، بە سەرپەرشتی پرۆفیسۆر د .عبدالملك یونس محمد، زانکۆی سەلاحەدین، کۆلێژی یاسا و زانستە رامیارییەکان .

و تایبەتکارییەکانیدا جیاوازن؟ ئایا هەرێمەکانمافی بەشداربوونیان لە پێکهێنان و پێکهاتەی دادگاکەدا فەراهەم بووە ؟

میتۆدی توێژینەوە: بەمەبەستی گەیشتن بە دیاریکردنی کێشە و بابەتە پەیوەندارەکان بە جێباسی توێژینەوە لە پێکهێنان و پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی، میتۆدی شیکاریی دەگرینە بەر بۆ هەرسێ رێکخستنی دەستوری و یاسایی _ئاماژە پێکراو_ ی رێکخەری دادگاکە.

پلانی توێژینەوە :بۆ گەیشتن بە لێکدانەو و شیکاری دروست بۆ بابەتی جێباسی توێژینەوە لە دابەشکارییەکی شێوە ژمارەییدا (دیجیتاڵی) لە سێ بەشدا دەخەینە روو. لە یەکەمیاندا باس لە پێکهێنان و پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی دەکەین، و لە دووەمیاندا کێشە پەیوەندارەکان بە پێکهێنان و پێکهاتەی دادگاکە، و لە سێیەمدا مافی بەشداریکردنی هەرێمەکان لە پێکهێنان وپێکهاتەی دادگای ناوبراو . پاشان بە دیارخستنی دەرئەنجام وراسپاردەکان کۆتایی پێدەهێنین .

1 _ پێکهێنان و پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی لە عێراق

لە هەنگاوی یەکەمی یاسادانەری دەستوری بۆ پێکهێنانی دامەزراوە دەستورییە فیدرالییەکانلە عێراقو لە میانەیاندا دامەزراوەی دادوەری و گونجاندنی لەگەڵ سیستەمی سیاسی بریاردراو و شێوەی نوێی دەوڵەتی عێراق وبەرجەستەکردنی سیستەمی فیدرالیلە یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری 2004وەك لە[i] لە مادەی چوارەمدا هاتووە (نظام الحكم فی العراق جمهوری إتحادی (فیدرالی) دیمقراطی تعددی ....) بریتیی بوو لە پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی وەك دامەزراوەیەکی دادوەری فیدرالی کە چوارچێوە گشتییەکەی تیایدا رێکخ رابوو,و رێکخستنی وردەکارییەکانی پێکهێنان و کاری دادگاکەی بۆ دەسەڵاتی یاسادانان بەجێهێشبوو، پاشان رێکخستنی یاسایی لە 2005 بە (یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ی ساڵی 2005) و دوواهەمینیان لە رێکخستنی دەستوری 2005 بەدی دەکرێت .

بۆ ئەم مەبەستە هەردوو رێکخستنی دەستوری بۆ پێکهێنان و پێکهاتە ي دادگاکە روون دەکەینەوەبە جیا بەم شێوەی خوارەوە:

1_1 پێکهێنان و پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی لە رێکخستنی دەستوری 2004

رێکخستنی دەستوری 2004 بە دیاریکراوی مادەی چل و چواری بۆ تەواوی بابەتەکانی پەیوەست بەدادگای باڵای فیدرالی تەرخانکردبوو، لەوانە دیاریکردنی میکانیزم وقۆناغەکان و پرۆسەی پێکهێنانیدادگاکە ولایەنە پەیوەندیدارەکانو رۆڵیان لە پرۆسەکەدا، بە هەمان شێوە دیاریکردنی تایبەتکارییەکانی، و چوارچێو ەی رێکاری بەرێوەبردن و دادبینی تیایدا , سەرەرای رەوانەکردنی پێکهێنانی بۆ رێکخستنێکی یاسایی . هەر بۆ ئەم مەبەستە بە پێی یاسایەکی فیدرالی (یاسای ژمارە 30 ساڵی 2005)[ii] پشت بەستوو بە پاڵپشتی دەستوری و بەدیاریکراوی برگەی (أ) لە مادەی چل و چواری یاسای بەرێوەبردنی دە وڵەتی بۆ ماوەی راگوزەری2004[iii]دادگاکە پێکهێنرا، سەبارەت بە پێکهێنانی دادگاکە ولایەنە پەیوەندارەکان و قۆناغەکانی پرۆسەی پێکهێنانی دادگاکە ئەم یاسایە هیچ وردەکاری و زیادەیەك لەوەی ئاماژە پێکراوە لە رێکخستنی دەستوری تێدا بەدی ناکرێت جگە لە جەخت کردنەوە نەبێت، ە ەربۆیە بە دیاریکراوی ئاماژە بە ناوەرۆکیدەقی مادە 44/هـ[iv]دەکات لە پرۆسەی پێکهێنانی دادگاکە , کە بە دەسەڵاتی دادوەری فیدرالی و هەرێمەکان و دەسەڵاتی جێبەجێکردنی فیدرالی چوارچێوە کراوە[v]. بەم شێوەی خوارەوە :

1_1_1 لایەنە پەیوەندار و بەشدارەکان لە پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی

لە نێو تەواوی دامەزراوە دەستورییەکان لەسەر ئاستی فیدرالی و هەرێمەکان لەهەرسێ دەسەڵاتەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن ودادوەری سێ دامەزراوەی دیاریکردووە کە بەشدار دەبن لە پرۆسەی پێکهێنانی دادگاکە و بریتین لە :

_ ئەنجومەنی باڵای فیدرالی دادوەری (فیدرالی).

_ ئەنجومەنی دادوەری هەرێمەكان.
_ ئەنجومەنی سەرۆكایەتی كۆمار .

یەكەم / ئەنجومەنی باڵای دادوەری (فیدراڵی): بە مەبەستی سەرپەرشتیكردنیدامەزراوە دادوەرییە فیدرالییەكان لە مادەی چلو پێنجی یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی ڕاگوزەری 2004 پێكهێنانی ئەنجومەنێكی دادوری بوو بە ناوی (ئەنجومەنی باڵای دادوەری) و پێكهاتەكەی بریتی بوون لە :
1 _ سەرۆكی دادگای باڵای فیدراڵی.
2 _ سەرۆك وجێگرانی دادگای پێداچوونەوەی فیدراڵی.
3 _ سەرۆكی دادگاكانی تێهەڵچوونەوەی فیدراڵی.
4 _ سەرۆك و جێگرانی دادگای پێداچوونەوەی هەرێمەكان .
وە سەرۆكایەتی ئەنجومەنە كەبە سەرۆكی دادگای باڵای فیدرالی سپێردرابوو، و لە حاڵەتی ئامادەنەبوونیدا سەرۆكی دادگای پێداچوونەوەی فیدراڵی ئەركەكەی لە ئەستۆ دەگرت[vi].
كەواتە ئەم ئەنجومەنە بەم پێكهاتەو تایبەتكارییەوە بە هەمواركاری ڕێكخستنی یاسایی ژمارە 35ی ساڵی 2003 ی دەسەڵاتی كاتی هاوپەیمانان پەیوەست بە ئەنجومەنی دادوەری پێكهێنراو هەژمار دەكرێت لە رووی ناو و پێكهاتە و سەرۆكایەتی كردنییەوە، لەبەرئەوەی ئەنجومەنی دادوەری كارا پێكهاتبوو لە سەرۆكی دادگای پێداچوونەوە و سەرۆكی ئەنجومەنی شورا و سەرۆكی داواكاری گشتی و سەرۆكی سەرپەرشتیاری داد وبەرێوەبەری فەرمانگە كارگێرییەكان ئەگەر دادوەر یان ئەندامی داواكار گشتی بن، و سەرۆكایەتی ئەنجومەنەكە بە سەرۆكی دادگای پێداچوونەوە سپێردرابوو[vii].
ئەم هەنگاوەش بە پێكهێنانەوەی ئەنجومەنی باڵای دادوەری بە سەربە خۆبوون لە دەسەڵاتەكانی تر[viii] لە قۆناغی سیستەمی نوێی پەیرەوكراو لە عێراق لە پێشینەیان ئەنجومەنی دادوەری لە 2003 _ ئاماژەپێكراو_ هەندێك لە یاساناسان و ئەوانەی لە كاری دادوەری خاوەن ئەزموونن پێیان وایە بە هۆكارێكی گرنگ دادەنرێت لە پاراستن و گەرەنتی كردنی بنەماكانی دیموكراتیەت لە قۆناغی نوێدا[ix].

دووەم / ئەنجومەنی دادوەری هەرێمەكان : هەرێمی كوردستان تاكە هەرێمی پێكهاتوو و دانپێدانراوی دەستوری بوو[x]، لەبەر ئەوە تاكە ئەنجومەنی دادوەریی هەرێمی بوو لەوكاتەدا بۆ بەشداری پێكردن لە پیكهێنانی دادگای باڵا ئاماژەی پێبكرێت .
ئەنجومەنی دادوەری هەرێمی كوردستان بە پێی یاسای بەركار لەوكاتەدا (یاسای دەسەڵاتی دادوەری ژمارە 14 ی ساڵی 1992) پێكهاتبوو لە[xi]:
1 – سەرۆكی دادگای پێداچوونەوە .
2 – جێگری (پلەبەرزتر) لە جێگرانی سەرۆكی دادگای پێداچوونەوە.
3 – سەرۆكی دەستەی سەرپەرشتیاری دادوەری.
4 – بەرێوەبەری گشتی داد.
سەرۆكی دادگای پێداچوونەوە لە هەمان كاتدا سەرۆكایەتی ئەنجومەنەكەی دەكرد.

سێیەم / ئەنجومەنی سەرۆكایەتی كۆمار : وەك بەشێك لە پێكهاتەی دەسەڵاتی جێبەجێكردنی فیدرالی ئەنجومەنی سەرۆكایەتی كۆمار پێكهاتبوو لە سەرۆك و دوو جێگر كە لە رێگای یەك لیستی پاڵاوتن هەرسێكیان لەلایەن دەسەڵاتی یاسادانانەوە (كۆمەڵەی نیشتمانی) بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی ژمارەی ئەندامانی هەڵدەبژێردران، و ئەركی سەرەكی ئەم ئەنجومەنە خۆیدەبینییەوە لە نوێنەرایەتی كردنی سەروەری عێراق و سەرپەرشتی كردنی كاروبارە باڵاكانی دەوڵەت، و بریارەكانی ئەم ئەنجومەنە مەرجدار بوو بە كۆی دەنگی هەرسێ ئەندامان لە سەرۆك و جێگران[xii].

1_1_2 قۆناغەكانی پێكهێنانی دادگای باڵای فیدرالی

ئەو لایەنە پەیوەندار و بەشدارانەی _پێشتر باسکران _ لە پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی ئەرك و رۆڵیان پێ سپێرراوە لە دوو قۆناغ ی دیاریکراودا کە بریتیین لە قۆناغی راوێژ و پاڵاوتن و قۆناغی دیاریکردن و دامەزراندن:

قۆناغی یەکەم/ راوێژ و پاڵاوتن : دەقی بڕگەی (هـ) لە مادەی چل و چواری یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری 2004 کە تایبەتکراوە بە پێکهێنانی دادگاکە تەواوی پرۆسەکەی کورت کردۆتەوە – پاش دیارپکردنی تەوەرەکانی کە لە پێشدا ئاماژەمان پێدا – لە دەستپێکردنی راوێژ لە نێوان ئەنجومەنی باڵای دادوەری (فیدرالی) و ئەنجومەنی دادوەری هەرێمەکان _ هەرێمی کوردستان تاکە هەرێمی پێکهێنراوی عێراق بوو_ بۆ پاڵاوتنی ئەندامانی دادگاکە و پێشکەشکردنی بە ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار، و پێوستە ژمارەی ئەو ئەندامە پاڵێوراوانە دوو تا سێ هێندەی ژمارەی دیاریکراوی دادگاکە بێتواتە لە نێوان هەژدە تا بیست و حەوت پاڵێوراو ، پاشان لەلایەن سەرۆکایەتی ئەنجومەنی کۆمار نۆ ئەندام دادەمەزرێن رێت و یەکێکیان بە سەرۆکی دادگاکەدیاریدەکرێت[xiii].

لەحاڵەتی دروست بوونی بۆشاییەك لە ئەندامانیدا بەهەر هۆکارێکی وەك مردن، دەستلەکارکێشانەوە، لەکارلادان پێویستە هەمان رێك لکاری پێشوو بگیرێتە بەر لە پاڵاوتني لیستێك کە سێ ئەندام لە خۆبگرێت بۆ دامەزراندن و پرکردنەوەی بۆشاییەکە[xiv]. وە لەحاڵەتی رەتکردنەوە یان قەبوڵنەکردنی هەر لیستێکی پاڵێوراو بۆ پرکردنەوەی بۆشایی لە ئەندامانی دادگا لەلایەن ئەنجومەنی سەرۆکایەتییەوە پێویست بوو ئەنجومەنی باڵای دادوەری لیستێکی تری سێ دادوەری پاڵیوراو پێشکەش بە ئەنجومەنی سەرۆکایەتی بك ردایەتەوە بۆ دیاریکردن و دامەزراندنی یەکێکیان.

بەڵام ئەوەی جێگای تێبینییەسەبارەت بە پاڵاوتنی ئەندامانی دادگای فیدرالی لە دەقی دەستور و یاسای ئاماژەپێکراو باس لە مەرج ی ئەندامێتی یان مەرجە پێویستەکان کە لە پاڵێوراودا پێویستە فەراهەم بێت نەکراوە، و تەنها وشەی تاك ی بەکارهێناوە وەك لەدەقی برگە (هـ) لە مادە چل و چواردا هاتووە : (......ويقوم مجلس القضاء الأعلى أوليا وبالتشاور مع المجالس القضائية للأقاليم بترشيح ما لا يقل عن ثمانية عشر إلى سبعة وعشرين فردا لغرض ملء الشواغر في المحكمة المذكورة .....)، تەنانەت سیفەتی دادوەرێتیشی بە مەرج دیارینەکردووە. کە ئەمە دەکرێت بە بۆشاییەکی هەستیاری یاسایی هەژمار بکرێت . هەرچەندە هەندێك پێیان وایە کە بە پێی کارو تایبەتکاری هەردوو ئەنجومەنیفیدرالی و هەرێم و لە چوارچێوەی سەرپەرشتیاری وچاودێری دەسەڵاتی دادوەری ودادوەراندەرئەنجام پاڵێوراوەکان تەنها دادوەران دەبن[xv]، بەڵام پێمان وایە سەرپەرشتی کردنی کاری دادوەران مانای ئەوە نییە رێگرە لە پاڵاوتنی کەسانێك کە دادوەر نەبن، لەبەر ئەوەی لە پێکهاتەی هەردو و ئەنجومەنی دادوەری فیدرالی و هەرێم کەسانێك ئەندامن کە دادوەر نین وەك بەرێوەب ەرانی گشتی و سەرپەرشتیاری دادی وداواکاری گشتی جگە لەوەش ئەنجومەنی دادوەری تواناى سەرپەرشتی کارگێری بەسەر دادوەرانی دادگای پێداچوونەوە نییە لە کاتێکدا زۆربەی ئەندامانی دادگای باڵا لە ئەندامانی دادگای پێداچوونەوە بوونە[xvi]. ئەم تێبینیانە لە کاتێکدایە ئەگەر پاساو ئەوە بێت کە رێکخستنی دەستوری پێویست بە وردەکاری ناکات و لە دیاریکردنی چوارچێوەی گشتیدا دەمێنێتەوە، هەربۆیە پێکهێنان و وردەکاری پێکهێنانی رەوانەی رێکخستنێکی یاسا یی ئاسایی فیدرالی کردووە، بەڵام ئەوەی دەبینرێت لە رێکخستنی یاسایی پێکهێنەری دادگاکە شدا جگە لە ئاماژە کردن وجەخت کردنە سەر دەقە دەستورییەکە هیچی تری لێبەدی نەکرا[xvii]. ئەمە جگە لەوەی زۆر لە نمونەی دەستوری دەوڵەتانی هاوئەزمون لە سیستەمی فیدرالی لایەنی کەمی مەرجی ئەندامێتییان دیاریکردووە[xviii].

قۆناغیدووەم / پەسەندکردن و دامەزراندن: بە پێی هەمان برگە و مادە _ کە لە قۆناغی پێشوودا ئاماژەی پێکرا _ پاش پێشکەشکردنی لیستی پاڵێوراوانی ئامادەکراو لەلایەن ئەنجومەنی باڵای دادوەری فیدرالی ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار بە کۆی دەنگ[xix]ئەندامان و سەرۆکی دادگاکە دیاریدەکات و مەرسومی تایبەت بە دامەزراندنیان دەردەکات ، بە هەمان شێوەش لە حاڵەتی پرکردنەوەی هەر بۆشاییەك لە ئەندامان لە کاتی دروست بوونیدا، جگە لەوە مافی رەتکردنەوەی پاڵێوراوان یان هەر لیستێکی پێشکەشکراوی ئەنجومەنی دادوەری هەبوو.

لەپاش تێپەربوونی قۆناغی راوێژ و پاڵاوتن بەشێوەیەکی کرداریئەنجومەنی سەرۆکایەتی بە مەرسومی کۆماری ژمارە (67) لە بەرواری 2005/3/30 ئەندامان و سەرۆکی دادگای باڵای فیدرالی دامەزراند. و پاش هەڵبژاردنی کۆمەڵەی نیشتمانی و پێکهێنانی حکومەتی نوێ و هەڵبژاردنی ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆما ر بە مەرسومی ژمارە (2) لە بەرواری 2006/6/1 پەسەندی دامەزراندنی هەمان پێکهاتەی ئەندامان و سەرۆکی دادگاکەی کردەوە[xx].

ئەم رۆڵ وپێگە بەخشینە بە دەسەڵاتی جێبەجێکردن و بە دیاریکراوی ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار ئەگەری چاوەروانی هاتنە کایەی لێکەوتە و کاریگەری نەرێنی لێدەکرێت لە کاتێکدا بڕیاری کۆتایی لەژێردەستیدا بێت و رۆڵی ئەنجومەنی دادوەری تەنها لە پاڵاوتندا کورت بکرێتەوە،ئەگەری کاریگەریی بوونیهەیە لەسەر بنەماکانی لێکجیاکردنەوەی دەسەڵات ەکان وسەربەخۆیی بوون و بێلایەنی دادوەری وپیادەکردنی تایبەتکاری چاودێری دەستوری، ە ەربۆیە هەندێك پێیان وایە باشتر وابوو یاسادانەری دەستوری بڕیاری کۆتایی بۆ ئەنجومەنی دادوەری دیاریبکردایە ودەرکردنی مەرسومیش لەلایەن ئەنجومەنی سەرۆکایەتی[xxi], یاخود بەشداری هەرسێ دەسەڵاتی یاسادانان و جێبەجێکردن و دادوەری لە پێکهێنانی دادگاکەدا فەراهەمبووایە[xxii].

سەرەرای ئەو تێبینیانە ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار بە پێی مەرسومێکی کۆماری بڕیاری بۆ دوو دادوەری ئەندامی دادگای پێداچوونەوەی فیدرالی دەرکردووە بۆ ئەندامبوون لە دادگای باڵای فیدرالی بە شێوەی یەدەگ (احتياط) لەگەڵ بەردەوامبوون لە کاری خۆیان لە دادگای پێداچوونەوە لە کاتێکدا بەبێ ئەوەی ئاماژە بە هیچ پاڵپشتییەکی دەستوری و یاسایی بەردەست بکات[xxiii].

سەبارەت بە سەرۆکایەتی کردنی دادگای باڵا ي فیدرالي پێویست دەکات ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار یەکێك لەو پاڵێوراوانە دیاری بکات کە لەلایەن ئەنجومەنی باڵای دادوەرییەوە پێشکەشکراوە، بەڵام ئەوە بەهەند وەرنەگیراوە کە خودی سەرۆکی دادگاکە لە هەمان کاتدا سەرۆکی ئەو ئەنجومەنەیە کە پاڵاوتویەتی. و بە پێی دەقی دەستوری سەرۆکی دادگای باڵا ی فیدرالی بەشێوەیەکی (تلقائی) دەبێتە سەرۆکی ئەنجومەنی باڵای دادوەری، دەرئەنجام لە رووی تیۆری و پراکتیکی هاوکێ شەیەکی ئاڵۆزی لێدەکەوێتەوە بۆ کاتی دامەزراندن و پاشتریش,بە شێوەیەك بەستنەوە وپەیوەستکردنی سەرۆکایەتی کردنی سێ دامەزراوەی دادوەری لەسەر ئاستی فیدرالی لە یەك کەسدا کۆدەبێتەوە لەبەر ئەوەی بە پێی فەرمانی هاوپەیمانان ژمارە 35ی ساڵی 2003 پێش بەرکاربوونی یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق2004 سەرۆکی دادگای پێداچوونەوە لە هەمان کات دا دەبێتە سەرۆکی ئەنجومەنی دادوەری[xxiv], و بە پێیاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق 2004 و پاش پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی سەرۆکی دادگا کە دەبێتە سەرۆکی ئەنجومەنی باڵا ی دادوەری[xxv]ئەمانە هەمووی جێگای تێبینین لە کاتێکدا کە سەرۆکی ئەنجومەن لە میانەی پاڵاوتن و پاشان لە بڕیاری ئەنجومەنی سەرۆکایەتی بە سەرۆکی دادگاکە دیاریدەکرێت. جگە لەوەش بوونی بەڕێوەبردنی ئەم پۆستەدادوەرییە هەستیارانە لەلایەن کەسێکەوە ئەگەری کاریگەری نەرێنی هەیە لەسەر پاراستنی بێلایەنی دا دگا بە هۆی ئەگەری خودی دەسەڵاتی دادوەری بە لایەن لە داوایەکی دەستوریبە داواکار[xxvi] یان داوالێکراو[xxvii]یاخود بوونی بەرژەوەندییەك لە دەرەنجامی یەکلایکردنەوەی داوایەکدا بەدی بکرێت[xxviii], هەروەها بە پێی یاسای دادبینی شارستانی دەبێتە فەراهەمکردنی یەکێك لە هۆکارەکانی رەتکرد نەوەی زۆرەملێی دادوەر لەو داوایانە و بە پێچەوانەوە دەبێتە هۆی هەڵوەشاندنەوەی هەربریار و رێکارییەکی کە لەلایەن ئەو دادگایەوە دەربچێت[xxix]. جگە لەوەی کارو بەرێوەبردنی هەر یەکێك لەم دامەزراوە دادوەریی‌انە پێویستی بە خۆتەرخانکردنی تەواو هەیە[xxx].

ئەم تێبینیانە سەبارەت بە کۆکردنەوەی پۆستی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی دادوەری و دادگای باڵای فیدرالی خودی سەرۆکی هەردوو دەزگاکە بۆ وەڵامدانەوە پێگەی دادگای باڵای فیدرالی بە بەرزترین ئاستی دامەزراوە دادوەرییە فیدرالییەکان بە پاساو دادەنێت بۆ وەرگرتنی سەرۆکایەتی کردنی ئەنجومەنی باڵای دادوەری جگە لەوەی نمونە هێنانەوەی هاوشێوەی ئەم حاڵەتە لە دەوڵەتانێکی وەك ئوردن و کوەیت و سوریا بۆ ئاسایی بوونی دەکاتە بەڵگە[xxxi].

بەڵام جارێکی دیکەش پێمان وایە وەڵام و بەڵگەکانیش جێگای تێبینین، سەبارەت بە پێگەی دادگای باڵای فیدرالی هیچ دەقێکی دەستوری یان یاسایی ئاماژە بە هەژمارکردنی بە بەرزترین دەزگای دادوەری بکات بەردەست نییە. پاشان ئەو دەوڵەتانەی کە سەرۆکی دادگا کە

بە نمونەی هاوشێوە باسی بوونی حاڵەتی سەرۆکایەتی کردنی زیاتر لە یەك دامەزراوەی دادوەری لەلایەن کەسێکەوە کردووە،بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە هیچ یەکێکیان سیستەمی سیاسی وفەرمانڕەوایی شێوەی دەوڵەت و پێکهاتەی دامەزراوە دەستورییەکانیان هاوشێوەی عێراقی پاش رێکخستنی دەستوری 2004 نین[xxxii].

2_1 پێکهێنان و پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی لە رێکخستنی دەستوری 2005

لە میانەی پرۆسەی رێکخستنی دامەزراوە دەستورییەکان بە تایبەتی لەسەر ئاستی دەسەڵاتەکانی فیدرالی لە دەستوری 2005 ولە چوارچێوەی دەسەڵاتی دادوەری فیدرالی پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی ناسێنرا وەك دامەزراوەیەکی دادوەری سەربەخۆ لە رووی کارگێری و دارایی بۆ پیادەکردنی ئەو تایبەتکارییە دیاریکراوانەی تیایدا ئەژمار کراون[xxxiii].
لەگەڵ ئەوەدا کە پرۆسە و دیاریکردنی میکانیزم و لایەنە پەیوەندار و بەشدارەکان لە پێکهێنانی دادگاکە بە دەسەڵاتی یاسادانانی فیدرالی و بە دیاریکراوی ئەنجومەنی نوێنەران راسپێردبوو، دەکرێت لە چوارچێوەی رێکخستنی دەستوری بۆ پرۆسەی یاسادانان لەلایەن ئەنجومەنی نوێنەرانەوە باس لەلایەنە پەیوەندار و بەشدارەکانی پێکهێنانی دادگاکە بکەین پاشان لە پێکهاتەی ئەندامەکانی:

1_2_1 لایەنە بەشدارەکانی پێکهێنانی دادگای باڵای فیدالی

دەقی مادەی 92 لە دەستوری 2005ئەنجومەنی نوێنەرانی بە تەنها لایەنی رێکخەر و پێکهێنەری دادگاکە دیاریدەکات لە رێگای دانانی یاسایەکی فیدرالی، بەڵام لەسەرنجدان لە پرۆسەی یاسادانان وپەیوەندی بە دەسەڵاتی جێبەجێکردن بۆ پەسەندکردن ودەرکردن سەرۆکایەتی کۆماریش تێدا بەشدار دەبێت [xxxiv]، کەواتە دەسەڵاتی جێبەجێکردن لە رێگای سەرۆکایەتی کۆمارەوە بە لایەنێکی تری بەشداری پرۆسەی پێکهێنانی دادگاکە هەژمار دەکرێت.
بەڵام سنوری دەسەڵاتیان لە بەشداری کردنیان لە پرۆسەی پێکهێنانی دادگاکە بە پێی دەقی دەستوریئاماژە پێکراووەو تایبەتکارییانەی پێیان بەخشراوە لە کۆی پرۆسەی یاسادانان و لە قۆناغە جیاوازەکانی بەرکاربوونی دەستوری 2005 پێویستە بە وردەکارییەوە بۆ هەریەکێکیان _ ئەنجومەنی نوێنەران و سەرۆکایەتی کۆمار _لێکدانەوەی بۆ بکرێت لە دوو خاڵی جیاوازدا بەم شێوەی خوراەوە:

یەکەم / ئەنجومەنی نوێنەران: ئەرك و رۆڵی ئەنجومەنی نوێنەران لە پرۆسەی پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی لە سنوری چوارچێوەی رێکخستنی دەستوری و یاسایی بۆ پێکهێنانی دادگاکە چوارچێوەکراوەبەدیاریکردنی ژمارەی ئەندامانی دادگا وشێوازی هەڵبژاردن یان و بەهەمان شێوە بۆ کاری دادگا، سەرەرای دیاریکردنی رێژەی دەنگدان بۆ یاسای رێکخەر وپێکهێنەری دادگاکە بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی ژمارەی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران [xxxv]. هەڵبەتە دیاریکردنی ئەنجومەنی نوێنەرانیش بە دانانی یاسایەك بۆ دامەزراوەیەکی دەستوری لەسەر ئاستی فیدرالی بەشێکە لە تایبەتکارییە ئەژمارکراوەکانی ئەنجومەنی نوێنەران وەك تاکە دامەزراوەی دەستوری تایبەتکار بە دانانی یاسا فیدرالییەکان[xxxvi].

دووەم/ سەرۆکی کۆمار: رێکخستنی دەستوری 2005 جیاواز لە رێکخستنی دەستوری لە قۆناغی راگوزەری پێش خۆی تایبەت بە دادگای باڵای فیدرالی لە دیاریکردنی رۆڵی راستەوخۆی ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار لە دیاریکردنی ئەندامان و بڕیاری دامەزراندنیان,تەنها لە رێگەی بەشداری بە شێوەیەکی گشتیلە پرۆسەی یاسادانان پشکداریکراوەبە پەسەندکردن و دەرکردنی یاسای فیدرالی، سەرەرای رەتکردنەوە وگەڕاندنەوەی بۆ ئەنجومەنی نوێنەران . بەڵام سنور و قەبارەی بەشداری کردن و کاریگەری و لێکەوتەی بڕیارەکانی لەو پرۆسەیەدا لە دوو قۆناغدا دیاریکراوە بە پێی رێکخستنی دەستوری بۆ پێگە و پێکهاتەی سەرۆکایەتی کۆمار کە بریتی بوون لە :

قۆناغی یەکەم/ ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار : هاوشێوەی سەرۆکایەتی کۆمار لە ماوەی راگوزەری لە چوارچێوەی رێکخستنی دەستوری 2004[xxxvii] تەنها لە خولی یەکەمی پاش بەرکاربوونی دەستوری 2005 سەرۆکایەتی کۆمار وەك بەشێك لە دەسەڵاتی جێبەجێکردنی فیدرالی لە ئەنجومەنێك پێکهاتووە لە سەرۆك و دوو جێگر, لە رێگای پیادەکردنی تایبەتکارییەکان و دەرکردنی بریارەکانی بە کۆی دەنگ بەشدار بوو لە پرۆسەی یاسادانان بە پەسەندکردن و دەرکردنی یاسا دانراوە رەوانەکراوەکان بۆی لەلایەن ئەنجومەنی نوێنەرانەوە لە ماوەی دە رۆژدا, یان رەتکردنەوەی بۆ جاری یەکەم و دووەم , و لەئەگەری دەنگدانی ئەنجومەنی نوێنەران لە دواجاردا بە زۆرینەی سێ لەسەر پێنج ی ژمارەی ئەندامانی مافی رەتکردنەوە لەلایەن ئەنجومەنی سەرۆکایەتیکۆمارەوە لەدەستدەدرا، ویاسای دانراویش بە پەسەندکراو هەژمار دەکرا[xxxviii].

قۆناغی دووەم / سەرۆکی کۆمار : لە بەرئەوەی قۆناغی یەکەم بە هەڵوێرد هەژمار دەکرێتبەهۆی پەیوەست کردنی بە کاتێکی سنوردار بە یەك خولی هەڵبژاردن[xxxix] ورێکخستنی دەستوری 2005 بۆ پێگە و پێکهاتە و تایبەتکارییکانی سەرۆکی کۆمار بە شێوەیەکی بنەرەت لە مادەکانی (64_ 75) و تیایدارێکخراوە و سەرۆکی کۆمار بەشدار دەبێت لە پرۆسەی یاسادانان تەنها لەیەك حاڵەتدا کە پەسەندکردن ودەرکردنێتی لە ماوەی پانزە رۆژدا، واتە نە مافی رەتکردنەوەی لە بەردستدا مایەوە نە بەتێپەربوونی ماوەی ئاماژە پێکراو تایبەتکارییەکی جیای بۆ دیاریکراوە[xl]. هەربۆیە بە بەشداریکردنێکی سنوردار و شێوەیی و رێککاری هەژمار دەکرێت وپریارەکانی لە پەسەندکردن و پێچەوانەکەی کاریگەری و لێکەوتەی یاساییلێناکەوێتەوە.

1_2_2 پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی لە رێکخستنی دەستوری 2005

دیاریکردنی پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی لە رێگەی حوکمە دەستورییەکانی 2005 لە رووی ناسنامەی ئەندامان و پێکهێنەران هیچی بۆ رێکخستنی یاسایی نەهێشتۆتەوە جگە لە دیاریکردنی ژمارە و چۆنیەتی هەڵبژاردنیان,بە دیاریکراوی پێکەاتەی ئەندامان بریتییە لە :

- دادوەران .
- شارەزایان لە فیقهی ئیسلامی .
- شارەزایان (الفقهاء) لە یاسا .

بەڵام وردەکاری و یەکلاییکردنەوەی بابەتەکانی ژمارە و چۆنیەتی دیاریکردنی مەرجەکانی پاڵێوراوان و هەڵبژاردن و دامەزراندنیان، و هەموو ئەو بابەتانەی پەیوەندارە بەکارکردنی دادگاکە بەجێهێڵراوە بۆرێکخستنی یاسایی ، ئەویش لەلایەن ئەنجومەنی نوێنەرانەوە بە زۆرینەی دوو لەسەر سێی ژمارەی ئەندامەکانی[xli].

سەرەرای پێویست بوونی ئەم دادگایە و هەنگاوانی یاسادانەری دەستوری لە جێگای دروستدابۆپێکهێنانی بەڵام لە رووی دیاریکردنی لایەنە بەشدارەکانی پێکهێنان وپێکهاتەکەیەوە وچۆنیەتی رێکخستنی وردەکاری لە رێگای یاساوە چەند تێبینی و سەرنجێك دەخەینە روو :

یەکەم/سەرەرای دیارینەکردنی ژمارەی ئەندامانی دادگا جیاواز لە زۆرێك لە یاسادانەرانی دەستوری دەوڵەتان[xlii]، کە وا دەکات جۆرێك لە ناسەقامگیری و بوونی کاریگەری لە سەر سەربەخۆیی بوون بهێنێتە کایەوە و بوار برەخسێنێت بۆ دەسەڵاتی یاسادانان گۆرانکاری بەردەوام لە میانەی پیادەکردنی تایبەتکارییەنەوە لە هەر کاتێکی ویستراویدابکات لە ژمارەیاندا[xliii]. رێژەی ژمارەی ئەو سێ پۆلە (دادوەران و شارەزایانی فیقهی ئیسلامی و یاسایی)لە ئەندامانی دادگاش دیارینەکراوە، واتە پێویست بەفەراهەم کردنی هاوسەنگی راگرتن لە نێوانیاندا هەیە لەرووی ژمارەوە یان رێگە دراوە بە لاسەنگ بوونی لایەك بەسەر دوولایەنی تر یان لایەنێکیاندا لەرووی ژمارەوە ؟[xliv]و دەرئەنجام ئەگەری کاریگەری بوونی دەبێت بەسەر ئاراستەی کار و پیادەکردنی تایبەتکاری دادگاکەدا، بە تایبەتی کاتێك کە دەنگدان بۆ بریاردان و یەکلاییکردنەوەی کێشەکان رێژەی ئاسایی پێویست بێت (زۆرینەی سادە).

دووەم/بوونی ئەندامانێکی نادادوەری و رۆڵیان لەو دادگایەدا و نەگونجانی لەگەڵ سروشتی کاری ئەم دامەزراوە دادوەرییە جێگای تێبینی و بۆچوونی جیاوازە , لە کاتێکدا جگە لە وەی ناوی دامەزراوەکە وناساندنی بە دەستەیەکی دادوەری وەك بەشێك لە دەسەڵاتی دادوەری فیدرالی

کاری ئەم دادگایە لە بریاردان و یەکلایی کردنەوەی کێشەکان سروشتێکی دادوەرییە ، لە کۆی ژمارەی پێکهاتەی ئەندامانی لە سێ بەشدا تەنها یەکێکیان بە دادوەران دیاریکراون و دوو پۆلەکەی تر بریتیین لە شارەزایانی (یاسایی و فقهی ئیسلامی).

تێبینییەکان خۆیان دەبیننەوە لە گونجاو نەبوونی کاری دادوەری وئەندامبوونی کەسانێك کە دادوەر نین بۆ پیادەکردنی تایبەتکارییەکانی دادگا لە بەرئەوەی دادگای بالآی فیدرالی دامەزراوەیەکی دادوەرییە و گرێدان و کارایی کردنی تەنها لە رێگای دادوەرانەوە دەبێت و شارەزایان هیچ زانیاری و ئاشنایەتییەکی کردارییان بە کاروباری تایبەت بە دادبینی نییە[xlv]، سەرەرای ئەوە سەربەخۆیی و بێلایەنی دوو سیفەتی پەیوەستن بە کاری دادوەری ودادوەران و کارێکی تارادەیك ئاستەمە لە دوو پۆلەکەی تردا فەراهەمبێت[xlvi]، جگە لەوە وەك بنەمای گشتی لە تایبەتکاری دادوەریدا رۆڵی ئەو شارەزایانە لە دادگاکاندا چوارچێوە کراوە بە وەرگرتنی بۆچوون وبیستنی راوێژەکانیان وناکرێت ببن بە رەگەزێکی یەکلاییکەرەو و بریاردەر و مافی دەنگدانیان هەبێت, بە هۆی جیاوازی سروشتی کاری دادوەر وشارەزا لە بوارێکی دیاریکراو[xlvii]. هەرچەندە پشتگیریکاری ئاراستەی پەیرەوکراوی یاسادانەری دەستوری پشتدەبەستن بە چەند بەڵگەیەك گرنگترینیان ناوەرۆکی تایبەتکارییەکانی دادگای باڵای فیدرالییە بەتایبەتی چوارچێوەی چاودێری کردنی یاساکان لە هاوکۆك بوون لەگەڵ بنەما جێگیرەکانی ئیسلام و بنەماکانی دیموکراتیەت کە وادەخوازێت هەموو ئەندامانی دادگا لەهەر سێ پۆلەکە لەیەك ئاستی بریاردان و پیادەکردنی تایبەتکارییەکاندا بن[xlviii]. سەرەرای بوونی ئەزمونی هاوشێوە لەوانە دادگای دەستوری ئیسپانیا لە ئەندامبوونی دادوەران و مامۆستایانی زانکۆ وفەرمانبەرانی یاسایی وپارێزەران لە پێکهاتەی دادگای دەستوریدا[xlix].

جگە لەوانە هیچ پێوەر یان چوارچێوەیەکی دیاریکاری شارەزای ی روون نەکردۆتەوە لە دەقی دەستوریدا لەبەر ئەوە ئەگەری کێشە و لێکدانەوەی جیاواز دەکرێت لە بەدیارخستن و دیاریکردنی شارەزایان لە کاتێکدا کە رێگاکانی بەدەست هێنانی پێوەری دیاریکردنی شارەزایی لە فیقهی ئیسلامی جیاوازن ,ئایا لە رێگای بروانامەی ئەکادیمی بێت یان نوسین و بەرهەمی نوسراوی زانستی یاخود قوتابخانە وشوێنە ئاینیەکانە ؟ سەرەرای بوونی چەندین مەزهەب وئاراستەی ئاینی جیاواز , بەهەمان شێوەش بۆ شارەزاویاساناس مەبەست لێی ئەزمونی ئەکادیمی وئاستی بەرزی زانستی مامۆستایانی زانکۆ یاخود ئەزمونی پراکتیکی دادوەری پارێزەران وفەرمانبەرە یاساییەکان دەگرێتەوە؟[l].

لەگەڵ بۆچوون و خوێندنەوەی جیاواز لە ئەندامێتی بوونیان لەو دادگایە بە بۆچوونی ئێمە جێگای لێکدانەوەی دوور لە دەستەواژەی دیاریکراو هەڵناگرێت سەبارەت بە مافی دەنگدان,بەپێچەوانەوە دەرچوونە لەویستی یاسادانەری دەستوری, لەبەر ئەوەی ئەگەر تەنها رۆڵ و ئەرکیان راوێژ بێت ئەوا پێویست بە ئەندامبوونی ناکات و وەك تەواوکاری دادوەری دەکرێت دادوەر لە میانەی گەیشتن بە بریاری دروست لە هەڵسەنگاندن و بەدەستخستنی زانیاری یاخود دروستی زانیاریی وخەملاندنەکان پشت ببەستێت بە شارەزایانی بوارە پەیوەندارەکان بەبابەتی داوا, وەك چۆن لە چەندین یاسا رێگەدراوە دادگا پەنابباتە بۆ شارەزایان بە مەبەستی سوود وەرگرتن و پشت بەستن بە زانیاری و ئەزمونیان[li], تەنانەت لە پەیرەوی ناوخۆی خودی دادگای باڵای فیدرالی رێگەی داوە بە وەرگرتنی بۆچوونی شارەزایان بەڵام تەنها وەك راوێژ[lii].

سەبارەت بە رێکخستنی دەنگدان و چۆنیەتی هەژمارکردنی لە داواکاندا بە پێی جۆر و جیاوازی تایبەتکارییەکان دیاری بکرێت, بەنمونە دەنگدانیان پێویست نەبێت و هەژمارنەکرێت لە کارو تایبەتکارییەکی دادوەری تەواودا وەك یەکلایی کردنەوەی ناکۆکی تایبەتکاری دادوەری نێوان دادگاکان، بەڵام گەیشتن بە ویستی یاسادانەری دەستوری لە میانەی راڤەی دەقی دەستوری یان چاودێری هاوکۆك بوونی یاساکان لەگەڵ بنەماکانی ئیسلام پێویست بە ئەندامانی شارەزا دەبێت وەك بریاردەر نەك پێدانی بۆچوون . ودەکرێت ئەم وردەکارییە جێگەی ببێتەوە لەو رێکخستنەی بە پێی یاسای پێکهێنەری دادگاکە دیاری دەکرێت بۆ کاری دادگا لەمیانەشیدا چۆنیەتی دەنگدان و رێژەی هەژمارکراوی پێویست بۆ بریاردان، وەك چۆن لە دەقی برگەی دووەم لە مادەی 92 دا هاتووە : (یحدد عددهم وتنظم طریقة اختیارهم وعمل المحکمة بقانون).

2_ کێشەپەیوەندارەکان بە پێکهێنان و پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی

لە کاتێکدا ئەم دادگایە لە ماوەی پێکهێنانی و تێپەربوونی بە ڕێکخستنی دەستوری ویاسایی ولە چاوەڕوانی بۆ ڕێکخستنی یاسایی نوێ وجیاوازی هەندێك لە تایبەتكارییە ئاماژەپێکراوەکان وهاوبەشبوونی لە هەندێکی تردا وهەڵوەشاندنەوەی ڕێکخستنی یەکەم_یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراقی 2004_ لە پاش ڕەزامەندی گەل لە ڕاپرسی بۆ دەستور و پێکهێنانی حکومەتی نوێی عێراقی[liii]، کەواتە لە پاش بەرکاربوونی دەستوری 2005[liv], ڕێکخستنێکی یاسایی و دەستوریبوونیان هەیە بۆ پیادەکردن لەلایەن دادگای باڵای فیدرالی، یەکەمیان برێتییە لە یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ساڵی 2005 کە پاڵپشتە دەستورییەکەی هەڵوەشاوەتەوە، دووەمیان دەستوری بەرکاری 2005. هەربۆیە لە ڕووی پراکتیکییەوە ئەگەر بڕوانینە بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدرالی بۆ دیاریکردنی پاڵپشتی دەستوری و یاسایی لە پیادەکردنی تایبەتكارییەکانی ئاماژە بە مادەی نەوەت و سێی دەستوری 2005 ومادە چواری یاسای دادگا ی باڵای فیدرالی دەکات.لەبەر ئەوە دەبینین ئەم بابەتە بووەتە کێشە و تێبینی وجێباسی توێژەران و یاساناسان وبەشێك لە بەشدارانی پرۆسەی سیاسی لە عێراق وتەنانەت لە دەرپڕینی گومان لە دروستی پێکهێنان وپێکهاتە وپیادەکردنی تایبەتكارییەکان وروو بەرووکردنەوە و ئاراستەکردنی بۆ خودی دادگا لە میانەی داوایەکی ڕاڤەکاریدا _ لەم باسەدا ڕوونی دەکەینەوە_ .

بۆ شیکردنەوە و لێکدانەوەی ئەو کێشە و تێبینییانە و وردەکاری پاساو وبەڵگە جۆراو جۆرەکانی بۆچوونە جیاوازەکان بە پۆلێنکردنی کێشەکانی پەیوەندار بە پیادەکردنی تایبەتكارییەکان لە روو ی پێکهێنان و پێکهاتە و جۆری تایبەتكارییەکان دەخەینە ڕوو، پاشان بەدیارخستنی بۆچوونی دادگای باڵای فیدرالی لەوبارەوە لە کۆتاییاندا دیارخستنی بۆچوون و تێبینییەکانمان بەم شێوەی خوارەوە :

2_1 کێشە پێکهێنان و پێکهاتەی دادگا

لە دیاریکردنی بنەرەتی پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی پڕگەی (أ)ی مادە چل و چواری یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004[lv], بە پاڵپشتی دەستوری هەژمار کراوە وەك چۆن لە یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ی ساڵی 2005دا لە پێشەكییەکەیدا ئاماژەی پێکراوە[lvi]لەبەرئەوە ئەم کێشەیە بۆچوونێك دێنێتە ئاراوە کە پێی وایە بە هەڵوەشاندنەوەی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری لە ساتی بەرکاربوونی دەستوری 2005 دادگاکە بنەرەتی دەستوری لەدەستداوە و بە هەڵوەشاوە هەژمار دەکرێت[lvii]، دەرئەنجام دامەزراوەیەکی هەڵوەشاوە ناتوانێت پیادەی هیچ جۆرە تایبەتكارییەك بکات .

لەبەرامبەر ئەم کێشەیە بۆچوونێکی تر هەیە و بنەرەتی پێکهێنانی بۆ یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ی 2005 دەگەڕێنێتەوە و بە یاسایەکی بەرکار یشی هەژمار دەکات بە بەڵگەی دەقی مادەی سەدو سی لە دەستوری 2005 کە یاسابەرکارەکان بە جێبەجێکراوی دەهێڵێتەوە بە مەرجێك هەموار یان هەڵنەوەشێتەوە بە پێی حوکمەکانی خودی دەستوری 2005[lviii]، واتە تا ئەو کاتەی یاسایەکی تری هاوشێوەی تایبەت بە پێکهێنان و ڕێکخستنی کاری دادگای باڵای فیدرالی هیچ کێشەیەکی یاسایی و دەستوری بۆ دادگاکە بەدی ناکرێت[lix] .

هەندێکي تر پێیان وایە دەستوری 2005 پاڵپشتي دەستورییە بۆ یاسای دادگای باڵای فیدرالی پاش هەڵوەشاندنەوەی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق 2004 ئەویش بە پێی مادەی 130 ی دەستوری 2005 کە پێشتر ئاماژەمان پێکرد- بە هۆی نەبوونی دەقێکی ڕوون بە هەڵوەشاندنەوەی یاساکە[lx] . ئەمە جگە لەوەی لە ڕووی پراکتیکەوە دادگاکە لە کاتی پێکهێنانیەوە بە بەردەوامی پیادەی تایبەتكارییەکانی کردووە وچەندین بڕیاری یەکلایی کەرەوەی دەرکردووە[lxi].

سەبارەت بە پێکهاتەی دادگاش بابەتێکی نائۆڵێنەکراوە کە پێکهاتەی ئەندامانی دادگای باڵای فیدرالی کە لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری و یاسای پێکهێنەریدادگاکە ژمارە 30 ساڵی 2005 لەگەڵ پێکهاتەی ئاماژە پێکراوی دادگاکە لە دەستوری 2005 جیاوازن لە ڕووی میکانزمی پاڵاوتن و دیارپکردن و سیفەتی ئەندامەکان بەتایبەتی لە یەکەمیان تەنها سنورداری کردبوو بە دادوەران بەڵام لە دووەمیاندا دادوەران بەشێکی پێکهێنەرن نەك تەواوی پێکهاتەکە، کە شارەزایانی بواری فیقهی ئیسلامی و یاسا لە خۆ دەگرن. ئەمەش وایکردووە کە بۆچوونێك بێنێتە کایەوە کە هەریەك لەو پێکهاتە جیاوازانە بۆ جۆری

تایبەتکارییەکاندیاریکراون، واتە بەو پێکهاتەی پێشوو ناکرێت پیادەی تایبەتکارییەکانی نێو دەستوری 2005 پیادەبکات و دەرئەنجام لە دەستدانی لێکەوتەی یاسایی بریارەکانی لێدەکەوێتەوە[lxii].

2_2کێشەی پیادەکردنی تایبەتکارییکان

وەك لە پێشدا و لە چەندین وێستگەی بابەتەکانی پێشوو باسمان لەوە کرد بنەرەتی دەستوری پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی رێکخستنی دەستوری 2004 بووە و لەمیانەی رێکخستنیدا بۆی تایبەتکارییەکانی دیاریکردووە، پاشان لە یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ی ساڵی 2005 هەر لەسەرەتاوە لە دیاریکردنی تایبەتکارییەکاندا چەند تایبەتکارییەکی جیاواز و زیاتری بۆ دادگاکە باسکردووە و لە سنوری رێپێدراوی یاسایی زیادەرۆیی کردووە بە تایبەتی لە سەیرکردن و چاودێری لەسەر بریارەکانی دادگای کارگێری لەبەر ئەوەی تایبەتکارییەکانی دیاریکراوی دەستوری 2004 بواری ئەژمارکراون (حصرین) و ناکرێت زیاد یان کەمبکرێنەوە، بە پێچەوانەوە بە نادەستوری هەژمار دەکرێت، پاشان بە هەمان شێوە سەبارەت بە تایبەتکارییە دیاریکراوەکان لە دەستوری 2005 ئەم تایبەتکارییە تێدا باس نەکراوە و دادگای باڵاش بەردەوام بووە لە پیادەکردنیدا ئەمەش بە بۆچوونی هەندێك کاری دادگای باڵا لەم بوارەدا بە نادەستوری هەژمار بکرێت[lxiii].

ئەگەر هاوکێشەکە پێچەوانەش بکەینەوە لە تایبەتکارییە دیاریکراوەکاندا لە دەستوری 2005 نمونەی دیاریان راڤەی دەقە دەستورییەکان لە رێکخستنی دەستوری 2004 و یاسای دادگای باڵا ی فیدرالی بوونی نەبووە و پیا دەشدەکرێت لەلایەن دادگاکەوە و چەندین بریاری راڤەکاری لەلایەن دادگاوە دەرکراوە[lxiv].

بە ئاراستەی پێچەوانەی دیار خستنی ئەم کێشەیە بۆچوونی پشتگیریکاری ئەم دادگایە پێی وایە تەواوی ئەو تایبەتکارییانەی کە لەیاساکەیدا ئاماژەی پێکراوە هەروەها ئەوەی لە دەستوری 2005 دا هاتووە دەتوانێت پیادە بکات بە هۆی نەبوونی هیچ دەقێك کە ئاماژە بەهەڵوەشاندنەوەی بکات یان لەکاری بخات یان رێگری لە یەکێك لە تایبەتکارییەکانی بکات کە بۆ ئەو دادگایە دیاریکراوە[lxv].

لەگەڵ ئەوەدا بۆچوونێکی تر هەیە کە باس لە هەڵوەشاندنەوەی دادگاکە ناکات بە تایبەتلکارییەکانیشیەوە بەڵکو پێی وایە کە دەقی دەستوری 2005 سەبارەت بە دادگای باڵای فیدرالی بە تایبەتکارییەکانیەوە بە هەموارکاری یاسای دادگای باڵای فیدرالی دادەنرێتبەبەڵگەی مادەی 130 لە دەستوری بەرکار، کە ئاماژە بەوە دەکات تەواوی رێسا یاساییە دانراوە بەرکارەکان بە کارپێکراوی دەمێننەوە مەگەر بە پێی حوکمەکانی دەستوری 2005 هەموار بکرێت یان هەڵبوەشێنرێتەوە، واتە لەبەر ئەوەی دەقی دەستوری پاشتر لە رووی کات کە 2005 بە روونی باسی هەڵوەشاندنەوەی دادگای پێشووی نەکردووە ئەوا بە هەموارکاری هەژمار دەکات. بەڵام جارێکی تریش جۆری هەموار کردنەکە دوو ئەگەر لە خۆ دەگرێت : **یەکەمیان** هەموارکردن بە لابردن (الحذف) بە مانا یاسای پێشووی رێکخەری کاروباری دادگای باڵای فیدرالی بە تەواوی هەموار کراوە و تایبەتکارییەکانی لادراوە و دەقی دەستوری 2005 لە جێگا دانراوە، **دووەمیان** : هەموار کردن بە زیادك ردن (الإضافة) واتە کۆی تایبەتکارییە ئاماژەپێکراوەکان لە هەردوو رێکخستنی دەستوری و یاسایی هەیە وەك خۆی دەمێنێتەوە و دادگاش پێویستە پیادەی بکات[lxvi].

3_2بۆچوون و کاری دادگای باڵای فیدرالی[lxvii]

لەگەڵ ئەوەدا کە لە رووی پراکتیکەوە دادگای باڵای فیدرالی لەسەرەتای پیادەکردنی تایبەتکارییەکانیەوە بۆ پاڵپشتی کاری دادوەری لە دەرکردنی بریارەکانی ئاماژە بە یاسای ژمارە 30 ی ساڵی 2005 و دەستوری 2005 دەکات و لە میانەشیدا تەواوی تایبەتکارییە دیاریکراوەکان لە دەستوری بەرکاردا بە تایبەتکاری را ڤەی دەستوریشەوە و دەرکردنی چەندین ب ریار، تا ئەوکاتەی بە شێوەیەکی فەرمی و لەیەکەم داواکاری لە دامەزراوەی ەکی فیدرالی و لەرێگای داواکردنی بۆچوونی دادگا سەبارەت بە تەواوی ئەو کێشانەی لە پێشتر باسمان کرد لە رووی بنەرەتی پێکهێنانی دادگاکە و پێکهاتە جیاوازەکەی و پیادەکردنی تایبەتکارییەکانی ئاماژە پێکراو لە دەستوری 2005 سەرەرای دەرنەچوونی یاسای تایبەت بە دادگاکە[lxviii].

دادگای باڵاشهەڵوێستی خۆی سەبارەت بە پێگەی دەستوری و یاسایی و بنەرەت و پاڵپشتی دەستوری بۆ بەردەوامبوون لە پیادەکردنی تایبەکارییەکانی لە ڕێگای پێدانی بۆچوون (الرأی)[lxix] و لەمیانەی بڕیاری ژمارە 37 ی ساڵی 2010 لە 2010/4/14 بەم شێوەی خوارەوەدەخاتە ڕوو :

یەکەم/ سەبارەت بە پێکێنانی دادگاکە یاسای ژمارە 30 ساڵی 2005 بە بنەرەتی یاسایی هەژمار دەکات بۆ پێکهێنانی دادگاکە.

دووەم/ سەبارەت بە پێکهاتەی ئەندامانی دادگاکە بە پێی مەرسومی کۆماری و پاڵاوتنی لەلایەن ئەنجومەنی باڵای دادوەری لە نێو دادوەرانی خاوەن توانای بەرزی دادوەری و فقهی ویاسایی دیاریکراون ئەمەش هەمان ئەو سیفەتە ویستراوانەیە کە دەستور داوای کردووە .

سێیەم/ سەبارەت بە تایبەتکارییەکان ئاماژە بە هەردوو مادەی چواری یاسای 2005 و مادەی 93 ی دەستوری 2005 دەکات، ئەوەش لەسەر بنەرەتی دیاریکردن و ئاماژەکردنی یاساکە بۆ تایبەتکارییەکان بە کراوەیی و سنودار (حصر) نەکردنی بە دەستەواژەیەکی کراوە : (تتولی المحكمة الإتحادية العليا المهام التالية) و نەك دیاریکردنی بە سنوردارکردن بەدەستەواژەی ئەم تایبەتکارییانەی لە یاساکەدا هاتوون: (تمارس مهامها المنصوص عليها فی هذا القانون)، واتە ئەو تایبەتکاریانەی لە یاساکەدا هاتووە و ئەوانەی دەستور و هەر یاسایەکی تر بۆی دیاری دەکات دەگرێتەوە.

چوارەم/ سەبارەت بە بەردەوامبوونی دادگا لە کار وهەڵنەوەشاندنەوە وپیادەکردنیتایبەتکارییەکان پاڵپشت بە مادەی130 ی دەستوری 2005 بە بەرکار هەژمار دەکرێت وپێویستە خودی دادگا و دامەزراوەکانی تری دەوڵەت پێی پابەند بن. وە دەرنەچوونی یاسایەکی تایبەت بە دادگای باڵای فیدرالی بە پێی ڕێکخستنی دەستوری 2005 مانای ئەوە نییە ئەم دادگایە لەکار بکەوێت و تایبەتکارییەکان پیادە نەکات.

بۆ پشگیری و هێنانەوەی پاساوی یاسایی نمونەی کارپێکراوی دەوڵەتانی تر دەهێنێتەوە بە بێ دیاریکردن، پاشان چەند حاڵەتێکی تری هاوشێوە وەك دادگاکە دەهێنێتەوە کە ی اسای نوێیبۆ دەرنەکراوە بەردەوامیان داوە لەکارکردن و لە کارنەکەوتوون و هەرچەندە دەستور ڕێکخستنی یاسایی بۆ پێویست کردووە بەنمونە پاڵاوتن و هەڵبژاردن و دیاریکردنی موچەی سەرۆکی کۆمار، بەهەمان شێوەش بۆ سەرۆك و ئەندامانی ئەنجومەنی وەزیران.

هەروەها پێی وایە کە دامەزراوەکانی دەوڵەت بە بەرکاری دەمێننەوە و بەردەوام دەبن لە پیادەکردنی تایبەتکارییە دیاریکراوەکانیان لە یاساکانیاند ا و هەرچی لە دەستوریشدا هاتووە تەنانەت تا ئەوکاتەی یاساکانیان هەموار دەکرێتەوە یان هەڵدەوەشێنرێتەوە بە پێی مادەی 130ی ساڵی 2005 ، ئەمەش بەمەبەس‌تی بەردەوامی بەڕێوەچوونی کاروباری دامەزراوەکان وسەقامگیری کاروباری دەوڵەت وبەرژەوەندی گەلەکەی . وە ئەگەر بە پێچەوانەی ئەو ئاراستە هەنگاو بنرێت ئەوا پرۆسەی یاسایی وسیاسی لە پەسەندکردنی ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی ئەنجومەنی نوێنەران و پێکهێنانی حکومەت لە کاردەکەون ، ئەمەش ناگونجێت لە گەڵ ڕوح و ویستی دەستور و بەرژەوەندی دەوڵەت.

بۆچوونمان : پاش تێڕامان وخوێندنەوە ولێکدانەوەی تەواوی تێبینی وسەرنج ورەخنە ئاراستەکراوەکان بۆ دادگای باڵای فیدرالی لە ڕووی پێکهێنان وپێکهاتە وتایبەتکارییەکان لە میانەیاندا بۆچوونی دادگای باڵای فیدرالی، پێمان وایە هیچ یەکێك لەوانەی پێشتر ئاماژەپێکراون بەشێوەیەکی ڕەها جێگەی وەرگرتن ورەتکردنەوەنییە ، لەهەردوو حاڵەتی بە نادەستوری وهەڵوەشاوە دانانی دادگا ودروست کردنی بۆشاییەکی دەستور لە دامەزراوە فیدراڵییەکان، یان بە قەبوڵکردنی بێکێشەبوون وپیادە کردنی فراوانی تایبەتکارییەکانی دادگاکە لە کاتێکدا تەواوی پێکهێنان وپێکهاتە وتایبەتکارییەکانی هاوکۆك نین .هەربۆیە هەوڵ دەدەین بۆچوونمان بەکورتکراوی بخەینە ڕوو لە چەند خاڵێکدا :

یەکەم/ دادگای باڵای فیدرالی ئاماژە پێکراو لە لە دەستوری 2005 هەمان ئەو دادگایە نییە کە ئێستا لە کاردایە و پێکهاتووە بە پێی یاسای ژمارە یاسای 30 ی ساڵی 2005 بە پاڵپشتی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004، بە بەڵگەی ئەوەی کە تایبەتکارییەکانی گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە بە ڕەچاوکردنی پێکهاتەی ئەندامەکانی، جگە لەوە ئەگەر یاسادانەری دەستوری ویستی بەردەوامبوونی دادگای باڵای پ ێکهێنراوی هەبووایە لە

بەردەوامبوون بەپێکهاتەی یاسایی بەرکارەوە ئەوا هاوشێوەی ئەو دامەزراوە و دەستە سەربەخۆیانەی کە پێشتر لە کاردابوون وەدەقی لەسەر بەردەوامبوون وپیادەکردنی تایبەتکارییەکانی دەدا بەبەردەوامبوونیان دەبێت تا تەواوکردنی کارەکانیان یان بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بێت ، وەك دادگای باڵای تاوانەکان [lxx], دەستەی ریشەکێکردنی بەعث [lxxi], دەستەی سکاڵای خاوەندارێتی[lxxii]هەروەها بە هەمان شێوە سەبارەت بە ئەنجومەنیسەرۆکایەتی کۆمار کە پێکهێنراوی یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری 2004 بووە[lxxiii]بەڵام لە دەستوری 2005 درێژە بە پێکهاتە و چەند تایبەتکارییەکی درا بۆ ماوەیەکی دیاریکراو کە یەك خولی هەڵبژاردنبوو[lxxiv].

دووەم/ لە گەڵ بەرکاربوونی دەستوری 2005 و پێکهێنانی حکومەت یاسای بەرێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری هەڵوەشێنراوەتەوە جگە لە هەردوو مادەی (58 و 53/أ)[lxxv]نەبێت، واتە دادگای باڵای فیدرالی پاڵپشتی دەستوری پێکهێنانی لەدەستداوە، و سەبارەت بە بەرکاربوونی یاسای ژمارە 30 ساڵی 2005 لەسەر بنەمای مادەی 130 دەستوری 2005 پەیوەستە بە مەرجی هەڵنەوەشاندنەوە وهەموارنەکردنەوەی بە پێی حوکمەکانی دەستوری 2005، کەواتە ئەگەر لە چوارچێوەی بەردەوامبوون وهەڵنەوەشاندنەوەشدا بمێنێتەوە ئەوا ناکرێت لە سنوری هەمواركردنێکی ئاشکرا بێت یان نائاشکرا بچێتە دەرەوەو پێویستە تایبەتکارییە هەموارکراوەکان پیادە بکات . ئەمە جگە لەوەی ئەگەر بە هەموارێکی زیادکراو هەژمار بکرێت بۆ یاساکە ئەوا خودی یاساکە بە بەرکاربوونی وجیاوازی لە ناوەرۆکیدا بە تایبەتی تایبەتکارییەکانی دەکەوێتە بەر چاودێری دەستوری بوون و ئەگەری نادەستوری بوونی تێدا بەهێزە.

سێیەم/ سەبارەت بە بەڵگە وپاساوەکانیدادگای باڵا کە ئاماژە پێکراوە لەمیانەی رونکردنەوەی بۆچوونی تایبەتپێگە وبنەرەتی یاسایی وسنوری تایبەتکارییەکانی، جێگای سەرنجە کە دادگای باڵای فیدرالی بریارێك لە بارەی هەر بابەتێکەوە دەربکات کە پەیوەندار بێت بە خۆی بەهەر هۆکار و لەهەر کێشەیەکدا بێت ، لەبەر ئەوەی وادەبینین لادان بێت لە بنەمایەکی گشتی کاری دادوەریی ئاماژە پێکراو لە یاسای دادبینی شارستانی[lxxvi].

پاشان پاساوی یاسایی بۆ بەردەوامبوونی لە کارەکانی بە پرۆسەی ئەزمونکراوی دەوڵەتانی تر دەهێنێتەوە سەرەرای ئەوەی هیچ نمونەیەکی دیاری دەوڵەتانێکی هاوشێوەی سیستەمی سیاسی و دەستوری عێراقی دیارینەکردووە، ئەمە جگە لەوەی کە حاڵەتێکی نامۆیە لە کاری دادوری بەڵگە و پاڵپشتی یاساییت نمونە یان ئەزمون یان پرۆسەی یاسایی ودەستوری دەوڵەتانی تر بێت بۆ بریاردان لە کاروباری کێشەکانی بەردەمیدا ، ئەگەر چی لە چوارچێوەی شرۆڤە و فیقهدا کارێکی ئاساییە . پاشان گریمانە یەك دەخاتە روو بۆ ئەگەری بەردەوامنەبوونی دادگاکە لە تایبەتکارییەکانی کە پەسەندنەکردنی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان وپێکنەهێنانی حکومەتی لێدەکەوتەوە، بەڵام وادەردەکەوێت دادگای باڵا بۆ بەرگری کردن لە بەردەوامی بە کار و خۆی و پیادەکردنی تایبەتکارییەکانی سەرنجی ئەوەی نەداوە بەرکاربوونی دەستوری 2005 دەکەوێتە پاش پێکهێنانی حکومەت لە خولی یەکەمی هەڵبژاردن واتە ئەو تایبەتکارییەی تایبەتە بەپەسەندکردن ودروستی ئەندامێتی ئەنجومەنی نوێنەران ناگرێتەوە لە خولی یەکەم[lxxvii].

3_ مافی بەشداری هەرێمەکان لە پێکهێنان و پێکهاتەی دادگای باڵای فیدرالی

یەکێك لە بنەما سەرەکییەکان و کۆڵەکەی راگرتنی سیستەمی فیدرالی و لە پێشترین مافی بەدەستهێنراوی هەرێمەکان لە دەوڵەتی فیدرالی فەراهەمبوونی بەشداریکردنیانە لە دسەڵاتەکان و وێستگەکانی فەرمانرەوای لەسەر ئاستی فیدرالی و بەشداری کردن لە دروست کردنی بریار پشکداری لە پێکهێنانی دامەزراوەکانی ئاستی فیدرالی لە دەسەڵاتە جیاکاندا[lxxviii].وە گومانی تێدا نییەهەریەکێك لە دامەزراوە دەستورییە فیدراڵییەکان لە میانەی پیادەکردنی تایبەتکارییەکان بەئەندازەی جیاواز فەراهەمکردن و گەرەنتی کردنی مافە دەستورییەکانی هەرێمەکان لە ئەستۆ دەگرن.

دادگای باڵای فیدرالی وەك بەشێك لە دامەزراوە دەستورییە فیدراڵییەکان لە رێگەی ئەرك و تایبەتکارییەکانو پێگە دەستورییەکەی بەشێك لەو بەرپرسیاریەتە لە ئەستۆ دەگرێت , و

دەكرێت بە هەستیارترین دامەزراوەی دەستوری هەژمار بكرێت بە هۆی لێبراوەیی بڕیارەكانی و پابەندبوونی بۆ تەواوی دەسەڵاتەكان[lxxix].
بەشداریكردنی هەرێمەكان لە پێكهێنان و پێكهاتەی ئەم دادگایە دیارخەری پاراستنی مافی بەشداریكردنە كە بە بنەمای پێكهێنانی سیستەمی فیدراڵی هەژمار دەكرێت[lxxx]، و لە میانەی فەراهەم كردنی ئەم بنەمایە دوو ئامانجی لێبەرهەمدێت پاراستن وپارێزگاری لە مافی سەربەخۆیی بوون، هەروەها بەشداری كردن لە دامەزراوە دەستورییە فیدراڵییەكان بەمەبەستی بەشدار بوون لە دروست كردنی بڕیار لەسەر ئاستی دەوڵەتی فیدراڵی[lxxxi].
بۆ ئەم مەبەستە لە چەند خاڵێكدا و بە پێی لایەنی بەشدار لە پێكهێنان و قۆناغەكانی پێكهێنان و پرۆسەی پێكهێنان و دیاریكردنی ئەندامانی دادگا و فەراهەمكردنی بەشداریكردنی هەرێمەكان تیایاندالە هەریەك لە رێكخستنی دەستوری 2004 و 2005 دەخەینە بەر باس :

3_1بەشداری هەرێمەكان لە رێكخستنی دەستوری 2004

لەبەر ئەوەی پێكهێنانی دادگای باڵای فیدراڵی لە دوو قۆناغی سەرەكی پێكدەهات _ پێشتر لە باسی یەكەم باسی لێكرا _ بریتی بوو لە راوێژ و پاڵاوتن پاشان قۆناغی دیاریكردن و دامەزراندن، بەهەمان شێوە بەشداری هەرێمەكان لەو دوو قۆناغەدا بەدەر دەخەین :

3_1_1 بەشداری كردن لە قۆناغی راوێژ و پاڵاوتن

وەك چۆن لە پێشدا ئاماژەمان پێكرد لە میانەی دیاریكردنی لایەنە پەیوەندارەكان بە پێكهێنانی دادگای باڵای فیدراڵی بە پێی دەقی رێكخستنی دەستوری و یاسایی[lxxxii] لە قۆناغی راوێژكردن و پاڵاوتن دوو دامەزراوەی دادوەری دیاری كرا بوون كە بریتی بوون لە ئەنجومەنی باڵای دادوەری فیدراڵی و ئەنجومەنی دادوەری هەرێمەكان . بەمانا هەرێمەكان لەرێگای راوێژ كردن لەگەڵ ئەنجومەنی دادوەری مافی بەشدارییان پێبەخشرابوو لە پێكهێنانی دادگاكە، ئەمەش جێگای دروست هەنگاوانی یاسادانەری دەستورییە كە بە ئاراستەی رۆڵدان بە هەرێمەكان لە پێكهێنانی دامەزراوە دەستورییەكان هەنگاوی ناوە . لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە ئەكات چەند تێبینییەك بخەینە روو لە رووی تیۆری و واقعی پراكتیكی هەنگاونراو تیایدا :
یەكەم/ئامادەكردنی لیستی پاڵێوراوان بۆ ئەندامێتی دادگای باڵای فیدراڵی پێویستی بە راوێژ لەنێوان ئەنجومەنی باڵای دادوەری فیدراڵی و ئەنجومەنی دادوەری هەرێمەكان هەیە، بە هەمان شێوە لە پركردنەوەی بۆشایی لە ئەندامەكان پاش پێكهێنان بە هۆكارە ئاماژەپێكراوەكان. بەڵام لە كاتی رەتكردنەوەی ئەنجوم ەنی سەرۆكایەتی كۆمار بۆ هەر پاڵیوراوێك وجارێكی تر گەڕانەوە بۆ پاڵاوتن باس لە هەماهەنگی و راوێژی نێوان ئەو دوو ئەنجومەنە ناكات، كە ئەمە بەبۆچوونی ئێمە نەبوونی وردەكاری و بەهەند وەرنەگرتنی بەشداری هەرێمەكان دەگەیەنێت بە تایبەتی ئەگەر ئەو رەتكردنەوەیە بۆ پاڵێ وراوانی ئەنجومەنی دادوەری هەرێمەكان بێت . هەرچەندە لە رووی پراكتیكەوە لە كاتی ئامادەكردنی لیستی پاڵیوراوان چەند سەرچاوەیەك باس لە بوونی ئەو راوێژكارییە دەكەن[lxxxiii] بەڵام سەرۆكی دادگای باڵا كە لەو كاتەدا سەرۆكی ئەنجومەنی باڵای دادوەریش بوو باس لە بەرێوەچوونی دەنگدانی نهێنی دەكات لە دانیشتنێكی ئەنجومەنی باڵای دادوەری تایبەت بەو بابەتە و پاڵێوروان بە لیستێك كە ناوی بیست و حەوت دادوەر بوون دیاری كران بە بێ ئاماژە كردن بە رۆڵی ئەنجومەنی دادوەری هەر هەرێمێك وبەشدارییپێكردنیان[lxxxiv].
دووەم/لە باس كردنی راوێژ و هەماهەنگی لە نێوان ئەن جومەنی دادوەری فیدراڵی وهەرێمەكان بۆ پاڵاوتنی ئەندامانی دادگای باڵای فیدراڵی جێباسی پارێزگا رێكنەخراوەكان لە هەرێمدا بوونی نییە لە كاتێكدا ئەوانیش بەشێكن لە پێكهاتەی سیستەمی فیدراڵی لە عێراق[lxxxv] و بەلایەنی كەم زۆربەیان ناوچەی تێهەڵچوونەوەن واتە دادگاكانی تێهە ڵچوونەوەیان تێدا پێكهێنراوە، و سەرۆكی ئەو دادگایانە ئەندامی ئەنجومەنی باڵای دادوەری فیدراڵین[lxxxvi] بەڵام وادەردەكەوێت كە یەكانەیی سیستەمی دادوەری پێكهاتەی دادوەرییە لە تەواوی عێراق جگە لە هەرێمی كوردستان هۆكاری بەشداری پێنەكردنیان بێت[lxxxvii].

3_1_2 بەشداریكردن لە قۆناغی دیاریكردن و دامەزراندن

لە پاش بەرێوە چوونی قۆناغی راوێژ و پاڵاوتن و ئامادەكردنلیستی پاڵێوراوان قۆناغێكی گرنگ و هەستیار دێتە پێش كە قۆناغی دیاریكردنی ئەندامان و دامەزراندنیانە، كە گرنگییەكەی

کەمتر نییە لە قۆناغی پێش خۆی بەهۆیەوە پێك هێنانی دادگاكەی پێدەچێتە بواری پراكتیكەوە و سیفەتی ئەندامێتی بە پاڵێوراوەكان دەبەخشێت .سەبارەت بە بەشداری كردنی هەرێمەكان و ئاگاداربوون و لەو بریارە گرنگ و هەستیارە لە كاتێكدا كە ماوەی ئەندامێتی دیاری نەكراوە، واتە لەگەڵ دەرچوونی فەرمانی دامەزراندن لە دەسەڵا تی هیچ یەكێك لە دامەزراوە دەستورییەكان نییە كە ئەندامێتییان لەكاربخەن . بۆیە پێویستە بروانینیە پێكهاتەی ئەنجومەنی سەرۆكایەتی كۆمار كە ئەم تایبەتكارییە گرنگەی لە ئەستۆ گرتووە لەو كاتەدا , سەرەرای دیاریكردني میكانیزموچۆنیەتی بەرێوەچوونی دەركردنی بریارەكان تیایدا .

پێكهاتەی ئەنجومەنی سەرۆكایەتی وەك وەڵامدانەوە و رەچاوكردنی بارودۆخی سیاسی و نمایندەكردنی پێكهاتە سەرەكییەكانی بەشداربوو لە پرۆسەی سیاسی لە عێراق وایدەخواست كە جۆرێك لە هاوسەنگی پێگەیان رابگیرێت لە دەسەڵاتی جێبەجێكردنبە تایبەت لەسەرۆكایەتی كۆماردا , هەربۆیە میكانیزمی رێكخستنی یاسایی بۆ خۆی بینییەوە لە دەستەیەكی سەرۆكایەتی رێكخراو لە ئەنجومەنێكدا كە میكانیزمی هەڵبژاردنیان جێگەی متمانەی زۆرینەیەكی تایبەت بێت بە دوو لەسەر سێی ژمارەی ئەندامانی دەسەڵاتی یاسادانان، و بەیەك لیست كە هەرسێ ئەندامانی ئەنجومەنەكە لە خۆ بگرێت [lxxxviii]، پاشان بریارەكانی ئەو ئەنجومەنەش بە كۆی دەنگی تەواوی ئەندامانی ئەنجومەنەكە بێت بە سەرۆك و جێگران[lxxxix].

بە هۆی پێكهاتەی نمایندەكاری هەرسێ پێكهاتە سەرەكییەكە لە ئەنجوەنی سەرۆكایەتی كۆمار و مافی رەتكردنەوەی هەر یەكێك لە ئەندامان مافی بەشداری كردنی هەرێمەكان وپاراستنی دامەزراندنی پاڵێوراوەكانیان لە لیستی پێشكەشكراو لەلایەن ئەنجومەنی باڵای دادوەری بە دروستی و راستەقینەیی فەراهەم دەبێت . وە ئەو ماوە دوور و درێژەی كە لە نێوان كاتی پێشكەشكردنی لیستی پاڵێوراوان بۆ دەرچوونی بریاری دامەزراندنخایاندی لە 2004/7/21 تا 2005/3/30 زادەی ئەو بریارە كۆدەنگییەی ئەنجومەنی سەرۆكایەتی كۆمار بوو بۆ پاراستنی پاڵێوراوانێك كە بە شێوەیەكی ناراستەوخۆ ویست و پاڵێوراوی عێراق دروستی ئەو پێكهاتە بن كە ئەوان نوێنەرایەتییان دەكرد و توانرا هاوسەنگی تێدا بپارێزرێت[xc].

3_2 لە رێكخستنی دەستوری 2005

بە هۆكاری دیاریكرنی ئەنجومەنی نوێنەران بە رێكخەری وردەكاری تەواونەكراوی رێكخستنی دەستوری لە ژمارەی ئەندامان وشێوازی هەڵبژاردن ودیاریكردنیان ورێكخستنی كاری دادگا بەشداری كردنی هەرێمەكان دیاریكراو و روون نییە تا ئەو كاتەی ناوەرۆكی یاساكە دادەنرێت ــ تا كاتی نوسینەوەی ئەم بابەتە یاسای تایبەت بە دادگای باڵا ی فیدرالی قۆناغی پرۆژەبوونی تێنەپەراندووەــ ، ئەمەشجێگای تێبینی و بە ئاراستەی نەرێنی یاسادانەری دەستوری لای هەندێك هەژمار دەكرێت بە هۆی هەستیاری تای بەتكارییەكان وپێگەی ئەم دادگایە ولێكەوتەی نالۆژیكی لە رێكخستنی دامەزراوەیەك لە دیاریكردنی ئەندامان وژمارەی پێكهاتەو میكانیزمی دامەزراندن ودیاریكردنی كارەكانیان لەلایەن دامەزراوەیەكی ترەوە بكرێت كە لە حاڵەتی پێكهێنانیدا ببێت بە چاودێر و بریاردەر لە دروستی سنوری پیادەكردنی كارەكانی، جگە لەوە ناسەقامگیری لێدەكەوێتەوە لە ئەگەری هەمواركردنەوەی بە یاسایەكی تری فیدرالی لەلایەن ئەنجومەنی نوێنەرانەوە[xci].

لەبەر هەمان هۆكار كە نەبوونی یاسایەكی دانراوە لەلایەن ئەنجومەنی نوێنەرانەوە تا ئێستا،تەنها لە میانەی دیاریكردنی لا یەنە پەیوەندارەكان بە پێكهێنانی دادگاكە چەند خاڵێك دەخەینە روو كە تایبەتە بە بەشداری هەرێمەكان تیایدا :

یەكەم/ بە پێی دەقی مادەی (92) ئاماژە پێكراو لەدەستوری بەركار ئەنجومەنی نوێنەران تەنها لایەنی پێكهێنەری دادگایە، ئەمە لە كاتێكدا خۆی بەشێك یان باڵێكی دەسەڵاتی یاسادانانی فیدرالییە[xcii] لەسەر بنەمای نمایندە كردنی تەواوی گەلی عێراق، كەواتە هەر كارێكی یاسادانان لەسەر بنەمای زۆرینەی سادە وتەنانەت زۆرینەی رەهاش بەشداری راستەقینە وگەرەنتیكراوی هەرێمەكانی لێناكەوێتەوە , بەڵام بۆ فەراهەمكردنی جۆرێك لە بەشداریكردنی هەرێمەكان زۆرینەیەكی تایبەت دیاریكراوە ئەویش دوو لەسەر سێی ژمارەی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەرانە، بەشێوەیەكی پراكتیكی دیاریكردنی ئەم رێژەیە لە زۆرینەی دەنگدان جۆرێك لە گەرەنتی بەشداریكردن هەرێمەكان فەراهەم دەكات و ناتوانرێت لەم جۆرە

یاسایانە تێپەڕێنرێت بەبێ ڕەچاوکردنی بەشداری نوێنەرانی هەرێم، هەر لەبەر ئەمەیە دەبینرێتدادگای باڵای فیدراڵی لە بۆشایی یاسای نوێدا بەردەوامی هەیە.

بەڵام ئەوەی جێگای مەترسییە ئایا پاش پێکهێنانی دادگاکە لە رێگای دانانی ئەم یاسایە بە زۆرینەی و یستراو هەمان زۆرینە پێویستە بۆ هەمواركردن ؟ ئەگەر وەڵامەکە نەخێر بێت و وەك یاسایەکی ئاسایی هەژمار بکرێت ئەوا ئەو بەشداری و میکانیزمە گەرەنتیکارە بۆ هەرێمەکان لەدەستدەردرێت بە تایبەتی لە بۆشایی ئەنجومەنی فیدرالیدا . بەڵام پێمان وایە کە دەقی مادە دەستورییەکە هەمان پابەندی هەیە بۆ ئەنجومەنی نوێنەران لە دیاریکردنی ژمارەی ئەندامان و شێوازی هەڵبژاردنیان و ڕێکخستنی کارەکانیان وەك چۆن هاتووە لە بڕگەی دووەمی مادەی 92ی دەستوری 2005 : (تتكون المحكمة الاتحادية العليا من عدد من القضاة وخبراء في الفقه الاسلامي وفقهاء القانون، يحدد عددهم وتنضم طريقه اختيارهم وعمل المحكمة بقانون يسن بأغلبيه ثلثي أعضاء مجلس النواب). هەربۆیە پێمان وایە دروست وابوو یاسادانەری دەستوری ئەنجومەنی نوێنەرانی دیارینەکردایە وەك تەنها لایەنی یاسادانەر بۆ پێکهێنانی دادگاکەو و بە شێوەیەکی گشتی دەسەڵاتی یاسادانانی ئاماژە پێبکردایە ئەو کات ئەنجومەنی فیدرالیش تێدا بەشدار دەبوو، کە پێکهاتەی ئەو ئەنجومەنە نمایندەی هەرێم و پارێزگا ڕێکنەخراوەکان دەکات لە دەسەڵاتی یاسادانانی فیدرالیدا[xciii].

دووەم/ پێکهاتەی دادگا بە بەشداری دادپەروەرانەی نوێنەرانی هەرێم و پارێزگا ڕێکنەخراوەکان لە هەرێم لە بەرێوەبردنی تەواوی دامەزراوە فیدرالییەکانی دەوڵەتدا بنەمایەکی تری فەرمانرەوایە لە چوارچێوەی سیستەمی فیدرالی لە عێراق فەراهەم دەکات[xciv] وەك چۆن لە مادەی 105 دا هاتووە:"(تؤسس هيئة عامة لضمان حقوق الاقاليم والمحافظات غير المنتضمة في إقليم في المشاركه العادله في إداره مؤسسات الدولة الإتحادية المختلفه).وە دادگای باڵای فیدرالیش لە میانەی ڕێکخستنی دەستوری 2005 بۆ دەسەڵاتە فیدرالییەکان وەك بەشێك لە دەسەڵاتی دادوەری فیدرالی ناسێنراوە[xcv].

سێیەم/ بەشداری کردنی هەرێمەکان لە رێگای سەرۆکی کۆمار وەك لایەنی بەشداری پرۆسەی یاسادانان لە پەسەندکردن و دەرکردن بۆ ئەو یاسایەی کە ئەنجومەنی نوێنەران دادگای باڵای پێپێکدێنیت تەنها لە قۆناغی یەکەمی بەرکاربوونی دەستوری 2005 بە دیاریکراوی لە خولی یەکەمیدا لە دیاریکردنی ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار فەراهەم دەبێت , ئەویش بە هۆی توانای ڕێگریکردن لە دەرکردنی یاسا بێ بەشداری پێکهاتە سەرەکییەکانی پرۆسەی سیاسی لە عێراق لە میانەیاندا هەرێمەکانیش ئەویش لەرێگای بریاردان بە کۆی دەنگی سەرۆك و دوو جێگرەکەی، وە لە حاڵەتی رەتکردنەو و سووربوونی ئەنجومەنی نوێنەران بۆ دوو جار لەسەر یەك ئەوکات پێویست بە دەنگی سێ لەسەر پێنجی ئەندامانی ئەنجومەنی نوێنەران دەکات تا ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار مافی رەتکردنەوە لەدەستبدات، و ئەم رێژەی دەنگدانە لە ئەنجومەنی نوێنەران هەمان بەشداری ویستراو فەراهەم دەکات.

کۆتایی

لە کۆتایی ئەم توێژینەوەیە کۆی ئەو دەرنجامانەی پێیگەیشتووین و راسپاردەکان بەم شێوەی خوارەوە دەخەینە روو:

دەرئەنجام:

1_ دادگای باڵای فیدرالی کارا هەمان دادگای باڵای فیدرالی ئاماژە پێکراو نییە لە دەستوری بەرکاری 2005، بە هۆی جیاوازییان لە میکانیزمی پێکهێنان و پێکهاتەی ئەندامەکان و تایبەتکارییە دیارییکراوەکان.

2 _ تەواوی ئەو کێشە و تێبینییانەی پەیوەندران بە دادگای باڵای فیدرالی هۆکاری بۆشایی ڕێکخستنی یاساییە کە لە دەستوری بەرکاری 2005 ئاماژەی پێکراوە .

3 _ ڕێپێدانی دەستوری بۆ ئەنجومەنی نوێنەران بە ڕێکخستنی میکانیزمی پێکهێنان و پێکهاتەی دادگا لە رووی ژمارە و چۆنیەتی کارکردنیان جۆرێك لە ناسەقامگیری بۆ ئەو دامەزراوە دادوەرییە لەسەر ئاستی فیدرالی لێبەرهەمدێت بە هۆی ئەگەری هەموارکردن لە هەر کاتێکدا، جگە لەوەی لۆژیکی یاسایی لە خۆ ناگرێت کە دامەزراوەیەکی فیدرالی ئەو دەسەڵاتە فراوانەی

هەبێت بۆڕێکخستنی کاروباری دامەزراوەیکی تر کە دەرئەنجام بکەوێتە ژێر چاودێری و پشکنین و بریاردان لە دروستی کارەکانی .

4_ مافی بەشداریکردنی هەرێمەکان لە پێکهێنانی دادگای باڵای فیدرالی لە قۆناغە جیاوازەکاندا بە پێی لایەنە بەشدار و پەیوەندارەکانی پێکهێنان بەدی دەکرێت بە ئاستی جیاواز لە نێوان هەردوو ڕێکخستنی دەستوری 2004 و 2005 ، بەڵام وێستگەکانی پێکهێنانی دادگە لە یەکەمیاندا بەشدارییان تێدا زیاتر فەراهەمکراوە .

ڕاسپاردە:

1 _ پێویست بوونی ڕێکخستنی دەستوری و چوارچێوە کردنی بابەتە پەیوەندارەکان بە دادگای باڵای فیدرالی لە میانەی هەر هەنگاوێك بۆ هەموارکردنەوەی دەستور، تا سەقامگیری لە کارو پیادەکردنی تایبەتکارییەکانی لە ئاستی پێگەکەیدا لێفەراهەمبێت و لە ئەگەری گۆڕانکاری یاسادانەری ئاسایی بەدوور بێت.

2_ هەنگاوی خێرا بۆ دانانی یاسای دادگای باڵای فیدرالی پاڵپشت بە دەقە پەیوەندارەکانی دەستوری بەرکاری 2005 بە جۆرێك پێگە و پێکهاتە و تایبەتکارییەکانی لە سنوری دیاریکراوی دەستوری چوارچێوە بکرێت، تا لە میانەیدا گومان و کێشە ڕووبەڕووکراوەکانی دادگاکە برەوێنرێتەوەو جۆرێك لە سەقامگیری لە دامەزراوە دەستورییە فیدرالییەکانی لێفەراهەمبێت .

3_ بەشداری هەرێم وپارێزگا ڕێکنەخراوەکان لە هەرێم لە پێکهاتە وپێکهێنانی دادگاکە لە میانەی ڕێکخستنی یاسایی ئاماژەپێکراوی دەستوری بەرکار 2005، وەك بەشێك لە بەرجەستەکردنی مافە بەخشراوە دەستورییەکان پێیان و گەرەنتی کردنی پیادەکردنیان .

پەراوێزەکان

i یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ قۆناغی ڕاگوزەری 2004 بە ناونیشانی دەستور نەناسێنرا، بەڵام لەرووی ناوەرۆك تەواوی تایبەتمەندییەکانی دەستوری لە خۆ گرتبوو چ بەباتە لەخۆگرتووەکانی تایبەت بە بوارەکانی ڕێکخستنییەوە لە رووی شێوە و جۆری دەوڵەت و دیاریکردنی دەسەڵاتەکان و ڕێکخستنی پەیوەندییەکانیان و دیاریکردنی مافوئازادییە گشتییەکان وگەرەنتی کردنی پیادەکردنیان, هەربۆیە زۆر لە یاساناسان بە دەستوری کاتی ناوی دەهێنن و هەژماری دەکەن ، بروانە : د. منذر الشاوی، فلسفة الدولة، الطبعة الثانية ، الذاكرة للنشروالتوزيع، بغداد، عمان / الأردن، 2013، ص390. و مدحت المحمود ، القضاء في العراق _ دراسة استعراضية للتشريعات القضائية في العراق _، الطبعة الثانية، 2010، شركة مجموعة العدالة للصحافة والنشر، ص70.

ii لە بنەرەتدا ئەم ڕێکخستنە یاساییە بە فەرمان دەرکراوە لەلایەن ئەنجومەنی وەزیرانی (حکومەتی ڕاگوزەر) کە بە پێی بەشی دووەمی پاشکۆی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004 تایبەتکاری دەرکردنی فەرمانی هەبوو کەهێزی یاسای پێبەخشرابوو لە کاتێکدا بە ڕەزامەندی ئەنجومەنی سەرۆکایەتی کۆمار بێت. ئەم فەرمانە لە وەقایعی عێراقی بڵاوبۆتەوە بە ژمارە 3996 لە 2005/3/17.

iii دەقی مادەی (44/أ) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004: (يجري تشكيل محكمة في العراق بقانون وتسمى المحكمة الإتحادية العليا).

iv دەقی مادەی (44/هـ) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004: (تتكون المحكمة الإتحادية العليا من تسعة أعضاء ، ويقوم مجلس القضاء الأعلى أو ليا بالتشاور مع المجالس القضائية للأقاليم بترشيح ما لا يقل عن ثمانية عشر إلى سبعة وعشرين فردا لغرض ملي الشواغر في المحكمه المذكورة، ويقوم بالطريقة نفسها فيما بعد بترشيح ثلاثة أعضاء لكل شاغر لاحق يحصل بسبب الوفاة او الاستقالة او العزل، ويقوم مجلس الرئاسة بتعيين أعضاء هذه المحكمة وتسمية أحدهم رئيسا لها، و في حالة رفض أي تعيين يرشح مجلس القضاء الأعلى مجموعه جديدة من ثلاثه مرشحين).

v مادەی (3) لە یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ی ساڵی 2005 .

vi دەقی مادەی (45) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004 : (يتم إنشاء مجلس أعلى للقضاء ، ويتولى دور مجلس القضاة ، يشرف المجلس الأعلى للقضاء على

القضاء الإتحادى، ويدير ميزانية المجلس، يتشكل هذا المجلس من رئيس المحكمة الإتحادية العليا، رئيس ونواب محكمة التمييز الإتحادية، و رؤساء محاكم الإستئناف الإتحاديه ، ورئيس كل من محكمه إقليمية للتمييز ونائبيه، يترأس رئيس المحكمة الإتحادية العليا المجلس الأعلى للقضاء، وفى حال غيابه يترأس المجلس رئيس محكمة التمييز الإتحادية).

[vii] به پێی مادەی(2) لە فەرمانی دەسەڵاتی كاتی هاوپەیمانان ژمارە 35 ی ساڵی 2003 .

[viii] بە پێی یاسای وەزارەتی داد ژمارە 101 ی ساڵی 1977 ئەنجومەنی داد هەڵوەشێنرایەوە و ئەنجومەنی داد شوێنی گرتەوە بە تایبەتكارییەكانیەوە، كە بەشێك بوو لە پێكهاتەی وەزارەتی داد لە میانەی دەسەڵاتی جێبەجێكردن .

[ix] مدحت المحمود، مصدر سابق ،ص64.

[x] مادەكانی (53/ أ ، 54/أ) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری 2004.

[xi] مادەی (31/یەكەم/1) لە یاسای دەسەڵاتی دادوەری هەرێمی كوردستان ژمارە 14ی ساڵی 1992 .

[xii] مادەی (36) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری 2004 .

[xiii] ئەنجومەنی باڵا ی دادوەری فیدرالی لە دانیشتنی تایبەت بەم بابەتە لە 2004/7/21 بە دەنگدانێكی نهێنی لیستێك كە بیست و حەوت دادوەری پاڵێوراوی لە خۆگرتبوو رەوانەی ئەنجومەنی سەرۆكایەتی كۆماری كرد، پاش زیاتر لە هەشت مانگ لەلایەن سەرۆكایەتی كۆمارەوە بە مەرسومی كۆماری ژمارە 67 لە 205/3/30 ئەندامان و سەرۆكی دادگای باڵای دامەزراند . و پاش هەڵبژاردنی كۆمەڵەی نیشتمانی و پێكهێنانی حكومەتی نوێ و هەڵبژاردنی ئەنجومەنی سەرۆكایەتی كۆمار بە مەرسومی ژمارە 2 لە 2005/6/1 پەسەندی دامەزراندنی تەواوی ئەندامان و سەرۆكی دادگا بە پێی مەرسومی پێشوو كرایەوە . پڕوانە مدحت المحمود ، مصدر سابق ص80 .

[xiv] بە پێی مەرسومی كۆماری ژمارە 3 لە 2007/2/19 پاش خانەنشین بوونی دادوەر (أحمد الجليلى) ئەندامی دادگای باڵێی فیدرالی بە هۆكاری تەندروستی دادوەر (حسين عباس محسن أبو التمن) دامەزرێنرا بە ئەندامی دادگا . بڕوانە : هەمان سەرچاوەی پێشوو ، هەمان لاپەڕە.

[xv] فرمان درويش حمد، إختصاصات المحكمة الإتحادية العليا فى العراق، منشورات زين الحقوقيه، بيروت، التفسير للإعلان والنشر، أربيل، 2013 ، ص60.

[xvi] پڕوانە مادەی (2 و 3) لە فەرمانی دەسەڵاتی كاتی هاوپەیمانان (دامەزراندنەوەی ئەنجومەنی د ادوەری) ژمارە 35 ی ساڵی 2003 لە 2003/9/18 ، ماددەی (31) لە یاسای دەسەڵاتی دادوەری (هەرێمی كوردستان) ژمارە 14ی ساڵی 1992 .

[xvii] دەقی مادەی (44/أ) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەیراگوزەری 2004 : (يجرى تشكيل محكمة فى العراق بقانون وتسمى المحكمة الإتحا دية العليا). و دەقی مادەی (3) لە یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30ی ساڵی 2005 : (تتكون المحكمه الإتحادية من رئيس وثمانية أعضاء يجرى تعيينهم من مجلس الرئاسه بناء على ترشيح من مجلس القضاء الأعلى بالتشاور مع المجالس القضائية للأقاليم وفق ما هو منصوص عليه فى الفقرة هـ من مادة الرابعة والأربعين من قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الإنتقالية).

[xviii] مادەی (124/ 3) لە دەستوری هند 1949، مادەی (1/119) لە دەستوری راگوزەری سودان 2005، مادەی (2/159) لە دەستوری ئیسپانیا 1978.

[xix] دەقی مادەی (36/ج) لە یاسای بەڕێوەبردنی د ەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی راگوزەری 2004 : (يتخذ مجلس الرئاسه قراراته بالإجماع، ولا يجوز لأعضائه إنابة آخرين عنهم).

[xx] مدحت المحمود, مصدر سابق, ص80.

[xxi] د. ازهار هاشم أحمد الزهيرى، الرقابة على دستورية الأنظمة والقرارات الإدارية، المركز العربى للنشر والتوزيع، القاهرة، مصر، 2016، ص184 و 185 . و فرمان درويش حمد ، مصدر سابق، ص61.

[xxii] د. شورش حسن عمر , ظوابط استقلال المحكمة الإتحادية العليا فى العرا ق من حيث التشكيل (دراسة مقارنة)، مجلة كلية القانون للعلوم القانونية والسياسية، جامعة كركوك، العدد/21، 2017،ص436.

[xxiii] مەرسومی كۆماری ژمارە 61 لە 2009/5/26 تایبەت بە دامەزراندنی دادوەران (خلیل إبراهیم خلیفة و سامی حسین المعموری) لە دادگای باڵای فیدرالی وەك ئەندامی یەدەگ (إحتياط) .
بروانە : مدحت المحمود، مصدر سابق، ص80 .
[xxiv] مادەی (2) لە فەرمانی دەسەڵاتی كاتی هاوپەیمانان (دامەزراندنەوەی ئەنجومەنی دادوەری) ژمارە 35ی ساڵی 2003.
[xxv] مادەی (45) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004.
[xxvi] بڕیاری دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 67/ت/2006 لە 2006/5/3 . وەرگیراو لە پێگەی ئەلیكترۆنی ئەنجومەنی باڵای دادوەری : https://www.iraqja.iq/view.112/ .
[xxvii] بڕیاری دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 136و137/اتحادية/2017 لە 2018/2/5.
به پێی بڕیاری دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 87/اتحادية/2012اعلام/2013 لە 2013/9/16. [xxviii] یاسای ئەنجومەنی باڵای دادوەری ژمارە 112ی ساڵی 2012. بە نادەستوری بوون هەڵوەشێنرایەوە، دەرئەنجام سەرۆكی دادگای باڵای فیدرالی كە بە هۆی ئەو یاسایەوە لە سەرۆكایەتی ئەنجومەنی باڵای دادوەری دوورخرایەوە، دوو بارە گەڕایەوە بۆ سەرۆكایەتی كردنی ئەنجومەنی ناوبراو . بڕیاری دادگا وەرگیراوە لە پێگەی ئەنجومەنی باڵای دادوەری : https://www.iraqfsc.iq/krarat/1/2013/87_fed_2013.pdf : بەرواری سەردانیكردن ، 2018/1/15
[xxix] مادەكانی (91-93) لە یاسای دادبینی شارستانی ژمارە 83ی ساڵی 1969 هەمواركراو. بڵاوكراوەتەوە لە ڕۆژنامەی ووقایعی عێراقی ژمارە 1766 لە 1969/11/10.
[xxx] على هادى عطية الهلالى، النظريه العامه فى تفسير الدستور وإتجاهات المحكم ة الإتحادية العليا، الطبعة الأولى، منشورات زين الحقوقية، بيروت، مكتبة السنهورى، بغداد، 2011، ص186 و 187 .
[xxxi] مدحت المحمود، مصدر سابق، ص72.
[xxxii] بروانە: مادەی (2)دەستوری كۆماری عەرەبی سوریا 2012، و مادەی (1) لە دەستوری شانشینی ئوردون 1952، و مادەی (4) لە دەستوری دەوڵەتی كوەیت 1962.
[xxxiii] مادەی (92_95) لە دەستوری كۆماری عێراق 2005 .
[xxxiv] مادەی (373/ سێیەم ، 138/ پێنجەم) لە دەستوری كۆماری عێراق 2005.
مادەی (92) لە هەمان دەستوری پێشوو. [xxxv]
[xxxvi] دەقی مادەی (61) لە هەمان دەستوری پێشوو : (يختص مجلس النواب بما يأتى : أولا : تشريع القوانين الإتحاديه....)
مادەی (35_39) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004 . [xxxvii]
[xxxviii] مادەی (138) لە دەستوری كۆماری عێراق 2005.
[xxxix] هەمان مادە لە هەمان دەستوری پێشوو .
[xl] مادەی (73/ سێیەم) لە هەمان دەستوری پێشوو.
[xli] مادەی (92/ دووەم) لە هەمان دەستوری پێشوو.
مادەی (1/119) لە دەستوری ڕاگوزەری سودان 2005 ، مادەی (1/167) لە دەستوری [xlii] باشوری ئەفریقا 1966، مادەی (1/159) لە دەستوری ئیسپانیا ، مادەی (96) لە دەستوری ئیمارات ، مادەی (1/124) لە دەستوری هند 1949.
[xliii] صلاح خلف عبد، المحكمة الإتحاد ية العليا فى العراق، تشكيلها واختصاصاتها (دراسه مقارنة)، جامعه النهرين ، كلية الحقوق، 2011، ص34.
[xliv] على هادى عطيه الهلالى،النظرية العامة فى تفسير الدستور و اتجاهات المحكمة الإتحادية العليا، الطبعة الأولى، منشورات زين الحقوقية، مكتبه السنهورى، بغداد،2011، ص193.
هادى عزيز على، فقهاء الفقه الإسلامى والخشية من إستقلال القضاء، مقال مأخوذ من [xlv] الموقع الالكترونى لمجلس القضاء العراقى : https://www.iraqja.iq/view.2846/ . تاريخ الزيارة : 2018/1/18 .
[xlvi] بە پێی دەقی مادەی (98) لە دەستوری كۆماری عێراق ڕێگری كراوە لە دادوەران و ئەندامانی داواكاری گشتی هاوكات لە گەڵ كاری دادوەری كاری یاسادانان و جێبەجێكردن یان هەركارێكی

تر پيادە بكەن ، سەرەراى رێگەنەدانيان بە ئەنداميّتى لە پارت يان رێكخراو يان هەڵسان بەهەر چالاكييەكى سياسى .

[xlvii] هادى عزيز على ، خ براء فى الفقه الإسلامى وعضوية المحكمة الإتحادية العليا ، من منشورات المؤتمر المدنى للوحدة الوطنية المنعقد فى بغداد فى 2007/3/24 ، مأخوذ من الموقع الإلكترونى لمن ظمة الأمل العراقى : http://www.iraqi-alamal.org/uploads/pdf/Old%20web%20site%20PDF/interlacing/Jurisprudence%20experts.pdf . تأريخ الزيارة : 2018/1/18 .

[xlviii] عبدالرحمن سليمان زيبارى، السلطة القضائية فى الن ظام الفدرالى _دراسة تحليلية مقارنة_ أطروحة دكتوراه، جامعةصلاح الدين، كلية القانون والسياسة، 2008، ص160.

[xlix] مادەى (2/159) لە دەستورى ئيسپانيا 1978.

[l] سالم روضان الموسوى ، تشكيل المحكمة العليا فى العراق بين الدستور والقانون _قراءه تحليلية ونقدية_مقال منشور فى الموقع الالكترونى للحوار المتمدن، ا لمحور: دراسات وأبحاث قانونية. عنوان الرابط الاكترونى : http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=158837

[li] مادەى (140/دووەم) لە ياساى سەلماندن ژمارە 137ى ساڵى 1979ى هەمواركراو. و مادەى (2) لە ياساى شارەزايان لەبەرامبەر دادوەران ژمارە 163ى ساڵى 1964 ى هەمواركراو

[lii] دەقى مادەى (14) لە پەيرەوى ناوخۆى دادگاى باڵاى فيدرالى ژمارە 1 ى ساڵى 2005 ، بڵاوكراوە لە وەقايعى عێراقى ژمارە 3997 لە 2005/5/2 (إذا اقتضى موضوع الدعوى الإستعانة برأى المستشارين لديها أو خبراء من خارجها فتقرر الإستعانة بهم ويكون رأيهم استشاريا).

[liii] دەقى مادەى (143 و 144) لە دەستورى كۆمارى عێراق 2005: (يلغى قانون إدارة الدولة العراقية للمرحلة الإنتقالية وملحقه عند قيام الحكومة الجديدة، باستثناء ما ورد فى الفقرة (أ) من المادة (53) والمادة (58) منه،) (يعد هذا الدستور نافذا بعد موافقة الشعب عليه بالاستفتاء العام ونشره فى الجريدة الرسمية وتشكيل الحكومة بموجبه).

[liv] كاتى بەركاربوونى دەستورى 2005 بە پێى كاتى پێكهێنانى حكومەتى نوێ دەكاتە رێكەوتى 2006/5/20 . پروانە : پرۆتۆكۆلى دانيشتنى ژمارە (6)ى لە وەرزى يەكەمى ساڵى ياسادانانى ئەنجومەنى نوێنەران، رێكەوتى 2006/6/20. وەرگيراو لە پێگەى ئەلكترۆنى ئەنجومەنى نوێنەران : http://parliamentiraq.com/Iraqi_Council_of_Representatives.php?name=articles_ajsdyawqwqdjasdba46s7a98das6dasda7das4da6sd8asdsawewqeqw465e4qweq4wq6e4qw8eqwe4qw6eqwe4sadkj&file=showdetails&sid=463 .

[lv] دەقى مادەى (44/أ) لە ياساى بەرێوەبردنى دەوڵەتى عێراق بۆ ماوەى راگوزەرى 2004 : (يجرى تشكيل محكمة فى العراق بقانون وتسمى المحكمة الإتحادية العليا).

[lvi] دەقى پێشەكى ياساى دادگاى باڵاى فيدرالى ژمارە 30ى ساڵى 2005 : (استنادا إلى أحكام مادة الرابعة والأربعين من قانون إدارة الدوڵة العراقية للمرحلة الإنتقالية والقسم الثانى من ملحقه، وبناء على موافقة مجلس الرئاسة، قرر مجلس الوزراء إصدار الأمر الآتى)

[lvii] د. مها بهجت يونس، المحكمة الإتحادية العليا واختصاصها بالرقابة على دستورية القوانين ، مجله كلية الحقوق، جامعة النهرين، العدد: 11, 2008 , ص 159 .

[lviii] دەقى مادەى (130) لە دەستورى كۆمارى عێراق 2005 : (تبقى التشريعات النافذة معمولا بها ، ما لم تلغ أو تعدل وفقا لأحكام هذا الدستور) .

[lix] فرمان درويش حمد، إختصاصات المحكمة الإتحادية العليا فى العراق، منشورات زين الحقوقية، بيروت، التفسير للنشر والإعلان، اربيل، 2013 ، ص85 و 86 .

[lx] سالم روضان الموسوى ، مدى صلاحية المحكمة الإتحادية العليا فى تفسير النصوص الدستورية، مقال مأخوذ من الموقع الإلكترونى للحوار الم تمدن، المحور : أبحاث ودراسات قانونية. عنوان الرابط : http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=221229 تأريخ الزيارة 2017/11/13 .

[lxi] مكى ناجى، المحكمة الإتحادية فى العراق _ دراسة تطبيقية فى اختصاص المحكمة والرقابة التى تمارسها معززة بالأحكام والقرارات_ ، الطبعة الأولى، دار الضياء للطباعه والتصميم، النجف، 2007، ص126.
[lxii] ضياء الساعدى ، المحكمه الإتحادية بين التشكيل الدستورى والحق فى ممارسة الإختصاصات القانونية، مقال مأخوذ من الموقع الإلكترونى لمجلس القضاء العراقى: #/https://www.iraqja.iq/view.1518 . تأريخ الزيارة: 2017/12/18 .
[lxiii] د. ازهار هاشم احمد الزهيرى، مصدر سابق، ص189. و على سعد عمران، إختصاص المحكمه الإتحادية العليا فى الرقابة على أحكام محكمة القضاء الإدارى، مجلة رسالة الحقوق، جامعة كربلاء، كليه القانون، المجلد الأول، العدد الثانى، 2009، ص138.
[lxiv] بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵی و لە میانەیاندا بڕیارە ڕاڤەکارییەکانی دەستور لە پێگەی ئەلیکترۆنی فەرمی دادگاکە و ئەنجومەنی باڵای دادوەری لەبەردەستە : https://www.iraqfsc.iq/ethadai.php ، https://iraqja.iq/ethadai.php
[lxv] سالم روضان الموسوى، مدى صلاحية المحكمة الإحادية العليا فى تفسير النصوص الدستورية ، مصدر سابق .
[lxvi] على هادى عطية الهلالى، مصدر سابق، ص202.
[lxvii] بڕیاری دادگای باڵای فیدراڵی ژمارە 37/اتحادية/2010 . وەرگیراوە لە پێگەی ئەلیکترۆنی دادگاکە: https://www.iraqfsc.iq/krarat/2/2010/37_fed_2010.pdf
[lxviii] بۆ زانیاری دەربارەی لایەنی داواکاری ڕاڤە و ناوەڕۆك و هۆکار و وردەکاری بابەتی داواکراو بڕوانە هەمان بڕیاری دادگای باڵای فیدراڵی پێشوو .
[lxix] دادگای باڵای فیدراڵی لە پیادەکردنی تایبەتکاری ڕاڤەکردنی دەستوردا لە هەندێك حاڵەتدا بە ڕاڤە و لە هەندێکی تردا بە ڕونکردنەوەی بۆچوون بڕیارەکانی دەردەکات، لە کاتێکدا ئەگەر بە بڕیار هەژمار نەکرێت ئەوە پابەندی لەدەستدەدات لە بەرئەوەی دەقی مادەی 94 ی دەستوری بەرکاری 2005 تەنها ئاماژە بە بڕیار دەدات: (قرارات المحكمة الإتحادية باتة وملزمة).
[lxx] مادەی (134) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005 .
[lxxi] مادەی (135) لە هەمان دەستور .
[lxxii] مادەی (136) لە هەمان دەستور .
[lxxiii] مادەی (35) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004 .
[lxxiv] مادەی (138) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005 .
[lxxv] بە پێی مادەی (62) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری کاتی بەرکاربوونی دەستوری نوێی بەردەوام دەکەوێتە پاش پێکهێنانی حکومەتی نوێ (يظل هذا القانون نافذا إلى حين صدور الدستور الدائم، وتشكيل الحكومة العراقية الجديدة بموجبه). هەروەها بە پێی مادەی (143) ی دەستوری 2005 یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 204 و پاشکۆکەی جگە لە مادەکانی (53/أ و 58) لە هەمان کاتدا هەڵدەوەشێتەوە: (يلغى قانون إدارة الدولة العراقيه للمرحلة الإنتقالية وملحقه عند قيام الحكومة الجديدة، باستثناء ماورد فى الفقرة (أ) من المادة (53) والمادة (58) منه) .
[lxxvi] مادەی (91) لە یاسای دادبینی شارستانی ژمارە 83ی ساڵی 1969. بڵاوکراوەتەوە لە ڕۆژنامەی وەقایعی عێراقی ژمارە 1766 لە 1969/11/10.
[lxxvii] مادەی (144) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005.
[lxxviii] د. محمد عمر مولود، الفدرالية وامكانية تطبيقها فى العراق، الطبعة الثانية، مؤسسه موكريانى للگباعة والنشر، مطبعة وزاره التربية ، اربيل، 2003، ص281.
[lxxix] دەقی مادەی (94) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005 : (قرارات المحكمة الإتحاديه العليا باتة وملزمة للسلطات كافة).
[lxxx] د. إسماعيل الغزال، القانون الدستورى والنظم السياسية، الطبعة الأولى، المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر والتوزيع، 1982، ص101 .
[lxxxi] د. عادل الطبطبائى، النظام الإتحادى فى الإمارات العربية، بدون مكان النشر، 1978، ص10.

[lxxxii] مادەی (44/هـ) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004. و مادەی (3) لە یاسای دادگای باڵای فیدرالی ژمارە 30 ساڵی 2005 .
[lxxxiii] فرمان درويش حمد ، مصدر سابق، ص64. و د. ازهار أحمد الزهيرى، مصدر سابق، ص183 .
[lxxxiv] مدحت المحمود ، مصدر سابق، ص80 .
[lxxxv] مادەی (116) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005.
[lxxxvi] مادەی (45) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004. و مادەی 2) / 1) لە فەرمانی دەسەڵاتی کاتی هاوپەیمانان (دامەزراندنەوەی ئەنجومەنی دادوەری) ژمارە 35 ی ساڵی 2003 .
[lxxxvii] التنظيم القانونى للوحدات المكونة للفدرالية فى العراق _ دراسة مقارنة_ رسالە ماجستير، جامعة صلاح الدين ، كلية القانون والعلوم السياسية، 2013، ص87 و 88.
[lxxxviii] مادەی (36/أ) لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق بۆ ماوەی ڕاگوزەری 2004 .
[lxxxix] مادەی (36/ج) لە هەمان یاسای پێشوو .
[xc] بۆ زیاتر ئاشنابوون بە سەربوردەی ئەندامانی دادگای باڵای فیدرالی، بڕوانە پێگەی ئەلکترۆنی دادگاکە : https://www.iraqfsc.iq/cvethadea/
[xci] د. كاروان عزت البريهارى، الضمانات الأساسية لاستقلال القضاء الدستورى فى الأنظمة الفدرالية، مجله كلية القانون للعلوم القانونية والسياسية، جامعة كركوك، العدد/12، 2012، ص112 .
[xcii] مادەی (48) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005 .
[xciii] مادەی (65) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005 .
[xciv] على هادى عطيه الهلالى، مصدر سابق ، ص 195 و 196 .
[xcv] بڕوانە دەروازەی سێیەم بە ناونیشانی (دەسەڵاتە فیدرالییەکان)، و مادەی (47 و 89) لە دەستوری کۆماری عێراق 2005.

REFERENCES

Books:

Adil Al_Tabtabaie, Federal system in the UAE, 1978.

Ali Hadi Al_Hilaly, The general theory in interpretation of the constitution and the attitudes of the Supreme Court, First Edition, Zain legal publications, Beirut, Al_Sanhury library, Baghdad, 2011.

Azhar Hashim Al-Zuhairy (2016).The censorship on the constitutionality of administrative regulations and decisions, Al_-Araby center for publishing and distribution, Cairo, Egypt,.

Farman Darwesh Hamad, The Specialties of federal Supreme Court in Iraq, Zain legal publications, Al_Tafser for advertising and publishing, Erbil, 2013.

Ismail Al-Ghazal, Constitutional law and political systems, First edition, Al_Jameaah Foundation for studies, publishing and distribution, 1982.

Madhat Al_Mahmood,Judiciary in Iraq_A review study for judicial legislations in Iraq_, Second edition, Al_Adaleh group for press and publishing, 2010.

Maki Naji, Federal court in Iraq – An applied study in jurisdiction of the Court and its censorship which practiced by it - Enhanced by provisions and decisions_, First edition, Al_Ziyah house for printing and design, Al_Najaf, 2007.

Muhammed Omer Mawlood, Federalism and its applicability in Iraq, Second edition, Mukryany foundation for printing and publishing, Erbil, 2003.

Munzir Al-Shawi, The state philosophy, second edition, Al-Zakira for publishing and distribution, Baghdad, Amman/Jordan, 2013.

University Thesis:

Abdur-Rahman S. Zebari, The Judicial Power In the Iraqi Federal System, PH.D Thesis, Salahaddin University, College of Law and Political Since, 2008.

Salah Khalaf Abd, Establishing and Jurisdiction of the Federal Supreme Court in Iraq, Master Thesis, Al_nahrain University, College of Law ,2011.

Soran Ali Hasan,The Legal Regulation of The Constituent Units of The Federalism in Iraq, Master Thesis, Salahaddin University, College of Law and Political Since, 2013.

Scientific researches

Ali Saad, Jurisdiction of the Federal High Court in control provisions of the Administrative Court, Risalat Al_-huquq Journal, Kerbala University, NO:2, 2009.

Karwan. A. Brehary, Basic constitutional guarantees for the independence of the judiciary In federal systems, Kirkuk University,Journal of college of Law for Legal and Political Sciences, No:12, 2015.

Maha Bahjat Yuns, Federal Supreme court and its specialty by censoring constitutionality of laws, journal of college of law, Al-Nahrain University, No: 11, 2008.

Shorsh H.Omer, Controls the independence of the Federal Supreme Court in Iraq in terms of composition A comparative study, Journal of college of Law for Legal and Political Sciences , Kirkuk University, No:21, 2017.

Electronic References:

Council of Representatives protocols: (http://ar.parliament.iq/category/%D8%AC%D9%84%D8%B3%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%AC%D9%84%D8%B3/%D9%85%D8%AD%D8%A7%D8%B6%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%AC%D9%84%D8%B3%D8%A7%D8%AA/)

Federal Supreme Court decisions, cited from its website and Supreme judicial council.https://www.iraqfsc.iq/ethadai.php . https://iraqja.iq/ethadai.php.

Hadi Aziz Ali, Experts in Islamic jurisprudence and membership of the Federal Supreme Court, Fromcivil conference for national unity publications, Held in Baghdad on 24/3/2007, cited from : (http://www.iraqi-

alamal.org/uploads/pdf/Old%20web%20site%20PDF/interlacing/Jurisprudence%20experts.pdf)

Hadi Aziz Ali, Jurists of Islamic jurisprudence and fear of the independence of the judiciary, Cited from Iraqi Judiciary council's website.(https://www.iraqja.iq/view.2846/)

Salim Rawzan Al_Musawi, The formation of the supreme court in Iraq between the Constitution and the law, Analytical and critical reading, Article published in a Modern Discussion website , legal research and studies part: (http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=158837)

Salim Rawzan Al_Musawi , The Validity of Federal Supreme Court in interpreting constitutional texts, Article cited from a Modern Discussion website , legal research and studies part. (http://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=221229)

Ziyaa Al-Saidi, Federal Court between constitutionality formation and the right to practice legal specialties, Article cited from Iraq judiciary council's website :(https://www.iraqja.iq/view.1518/#)

Constitutions:

The Iraqi Transitional Administration Law 2004.

Constitution of the Republic of Iraq 2005.

Constitution of Syrian Arab Republic 2012.

Constitution of Sudan 2005.

Constitution of Spain 1978.

Constitution of the State of Kuwait 1962.

Constitution of Hashemite Kingdom of Jordan 1952.

Constitution of India 1949.

Iraqi Laws:

Law of experts in front of judiciary No: 163 of 1964(Amended).

Civil procedures law No: 83 of 1969(Amended).

Proof law No: 137 of 1979 (Amended)

Judiciary law (Kurdistan region) No: 14 of 1992.

Order of coalition authorityfor Reestablishing the Judicial Council No: 35 of 2003.

Law of Federal Supreme Court in Iraq No: 30 of 2005.

Internal regulations of federal supreme court No:1 of 2005.